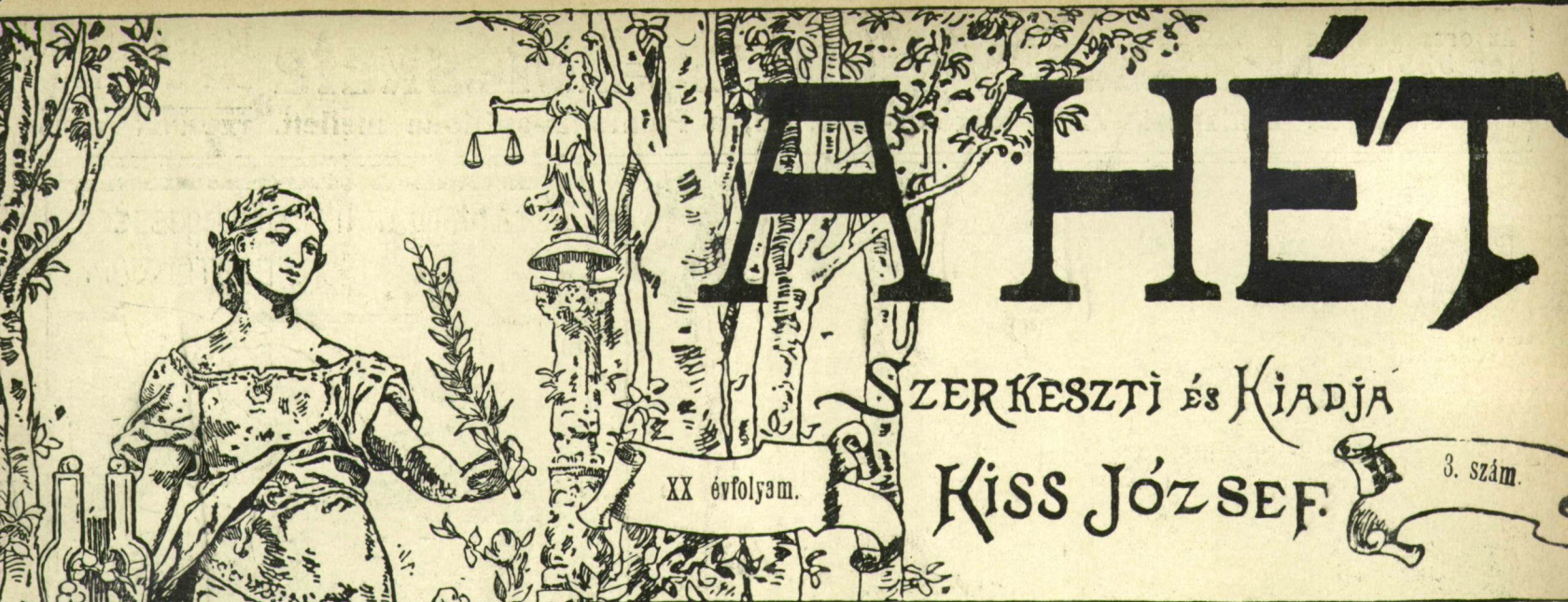

A HÉT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

KISS JÓZSEF

3. szám.

XX évfolyam.

FÉRFIDIVAT-,
FEHÉRNEMŰ-
ÉS SZABÓ-
ÜZLETE

Winter Zsigmond

BUDAPEST
IV., Váci-utca 2. sz.

FORRAI RÓZSI

☞ A HÉT ☞

SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA

most

VIII., Népszínház-u. 22.

szám alatt van.

Az országban a legtöbb díjjal kitüntetve csokor- és koszorú-kötésért.

Pásztory élővirág-kötészete

Budapest, VIII., Rákóczi-ut 3. sz., a Pannónia-szálloda mellett. TELEFON 57-33.

Képes árjegyzék díjtalan.

Schrank-gyár likörkülönlegessége
ESZTERGOM

MEGGY-LELKE

Ne tétovázzék
HA FÁJ A FEJE,
hanem használjon azonnal
BERETVÁS-PASZTILLÁT
Minden gyógyszerárban kapható.

24 pasztillát tartalmazó doboz 1 kor. 20 fill.

mely 10 perc alatt a legmakacsabb migrént és fejfájást elmulasztja. Orvosok által ajánlva. Ár K 1.20. Kapható minden gyógyszerárban. — Készíti:

BERETVÁS TAMÁS gyógyszerész Kispest, Rákóczi-u. 9.
Ingyen postal szállítás 3 doboz rendelésénél.

Téli fürdőkúra a Szt.-Lukácsfürdőben.

Természetes forró-meleg kénos forrástó a Thermálszálloda földszintjén, iszapborogatások, kő- és kád-fürdők a Nagyszálloda földszintjén. Gondos pensió. A téli fürdőévadra vonatkozó felvilágosítás végett forduljon

a budai Szent-Lukácsfürdő Igazgatóságához.

Étvágyat javít, gyomorrontást megakadályoz a

KRISTÁLY-forrás

szénsavval telített ásványvize. Legtisztább és legegészségesebb asztali és borviz. — Vidékre és külföldre kérjen fuvardíjmentes szállításról árjegyzést és czimezze:

Szt. Lukácsfürdő-Kutvállalat, Budapest—Budán.

* Szepességi lenipar!
WEIN KÁROLY ÉS TÁRSAI
vászoni- és asztalnémeti-gyárosok
Budapesti főraktára: IV., Koronaherczeg-utca 8.
(Harris-ház épület)

Ajánlja a hírneves szepességi vászon, asztalnémeti, törülköző, törő s minden e szakmába vágó gyártmányait. — Minden darab gyárainkból származó árut ezen védjeggyel látjuk el.

Reggelizés előtt fél pohár

SCHMIDTHAUER-féle

Használata valódi áldás gyomorbaajosoknak és székszorulásban szenvedőknek.

Igmándi

keserűviz

az elrontott gyomrot 2-3 óra alatt teljesen rendbe hozza.
Kis üveg 40 fill.
Nagy üveg 60 fill.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10.—

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám: 61—38.

Hirdetések
felvétele ugyanott.

— © — Budapest, január hó 17. — © —

Krónika.

A baksis.

— jan. 15.

Nem. Azért még sincsen igaza a statisztika ama mogorváinak, akik azt mondják, hogy Magyarországon minden páros számú ember kivándorló, minden páratlan számú pedig sósborszeszt gyárt. Ez nem igaz, azért a közvéleménynék nincs is szüksége tizennyolcezer kiló epére akkor, amikor a bosnyák dolgok legujabb fázisát tárgyalja. Egészen higgadtan és teljes nyugalommal lehet gondolni arra, hogy két és fél millió török fontot fogunk kifizetni a szultánnak, azaz hogy — hohó, hiszen már alkotmány van! — Törökországnak, Bosznia és Hercegovina annexiójáért.

Igaz, hogy azt hittük, hogy az ütközőpontoknak ugynevezett kitolódása óta sincsen többé »keleti kérdés«. Meg voltunk győződve róla, hogy a Zsornáltól a boldogult öreg Kiliánnak a tintatartója volt külpolitikánk egészen az utolsó Kava dengisz, az a Fekete-tenger, amely, hogy becsukódott, nem kell többé törődnünk a Dardanellák kérdésével, elévül Péter cár végrendelete, lexikális kuriózzummá válik az unkiárskelesszi megegyezés és békén marad a san-stefánói béke is. Bölcseségünk úgy vélte, hogy a spanyol-amerikai háború, azután Transvál meghódítása, azután Németországnak Arábiában folytatott keleti politikája, azután az Indiáért való orosz-angol feszültségnek, a mindinkább való felfokozódottsága, mindezek után Kína megmozdulása, majd pedig az orosz-japán háború, még majdabban pedig az oly sokat ígérő orosz forradalom, végül pedig a marokkói összeveszés eltüntetni majd a régi ütközőpontokat a nemzetközi politikában s hogy a hatalmak vetélkedése nagy gyarmatvitákká, igazi világkérdésekké fog átalakulni.

Hittük, hogy mindegy már, hogy Isztámbult Konstantinápolynak hívják-e, avagy Bizáncznak és hogy megmarad-e még az a Rumili Hisszár, amelyet másképpen Törökországnak is neveznek, de amelynek oly kényelmes neve volt évtizedeken keresztül az, hogy »balkáni státuszkvó«. Hittük mindezt, csak azt nem hittük, hogy annak az ábrándos, kalandos mozgalomnak, aminek a szinte tréfás neve három évtizeden keresztül »ujtörök mozgalom« volt, komoly is, kemény is a magja, annyira kemény, hogy a mi fejünkön fog

koppanni, amikor majd megérik és lehullik. Hogy az olyan nagyon betegnek gondolt ember is rug egyszerre csak egyet a takaróján és talpra áll megint. És hogy erre fordulatképpen, váratlan csattanóul nekünk azzal kell felelnünk, hogy megtaláljuk a hivatalos formát is annak a birtokbavételére, ami nemhivatalosan, de régi jogon, jó véren, harmincz esztendő kulturmunkáján, csöndes belenyugváson ugyis a miénk volt már régen.

Mindebben bizony hittünk mi és hitt velünk együtt az egész beavatott Európa. Olyan nyugodalmas tavaszézés volt, hogy itt a lábunk alatt kezd kihülni az örökké fülő kályha, a Balkán és csak zsarát-nokul marad benne Maczedónia, pernyének az albán forrongás és üszöknek a ráczok, akik a dolgaikat köz-tudomás szerint mindig egymás közt szokták elintézni egész a trónig érő demokratikus érzéssel.

Elkövetkezett azonban az időnek az a teljessége, hogy ezek a megnyugvásaink, ezek a megcsontosodott hiteink hirtelen felborultak. Nem Bolgár Ferdinánd tehet róla, hogy Bulgárián kezdődött a dolog és nem Aerenthal tehet arról, hogy ezzel a két és fél millió török fonttal, úgy látszik, véget is ér a dolog. A magyarázat, a megértés ott kezdődik egy nagy elfelejtésnél. Annak az elfelejtésénél, hogy a török, ha uj is, ragaszkodik a régi rendszernek legbeváltabb támaszához és talpkövéhez: a baksishoz.

Nagy nemzetközi bonyodalmak viharzottak fel az annexió nyomán. Megbizonyosodott újra a régi valóság Anglia politikájának az önző mivoltáról, kiderült, hogy az orosz, ha Napkeleten földhöz vágta is, az idább való Keleten még mindig a sarkára tud állni és végül — talán egyetlen hasznos kibukkanásképpen — kiderült az is, hogy Olaszország hogyan értelmezi a hármasszövetséget. Természetesen úgy, ahogyan neki jó, vagyis ez idő szerint csupán mint védekező szövetséget, amely az »egye meg a fene« kényelmes elméletére állhat rá tüstént, amint valamelyik tagja kifelé is nyujtani akar egyet a kezén. Nagy nemzetközi bonyodalmak felhőztek fel az égen, fegyverbe csörrent Montenegró, ahelyett, hogy nyugodtan lopta volna tovább a postautalványainkat és felhőrdült Szerbia, amelyik mint valami kifordított Pókainé, nem tudja, hogy szeresse-e a Karagyorgyeviceket, vagy jobb szeretné, ha azok nem szeretnék őt. Angol, orosz beavatkozás, rengeteg mennyiségű jegyzékváltás viharzott végig a lapokon, sőt felbukkant Franciaország is, a csendes

harmadik, amelyről Bismarck megmondta, hogy ott minden kard magától fog kirepülni a hüvelyéből, amint Németország, vagy Ausztria-Magyarország háborúba keveredik. Az Acheron megmozdult, pedig nekünk csak Törökországgal volt dolgunk. Ezt kell jól megérteni: senkivel és semmivel mással, csak Törökországgal. A hatalmak köszörülhették a torkukat, a balkáni bolhák köhöghettek, — mindegy: a lényeg, a jogi valóság csak az, hogy nekünk az annexió kérdésében megbeszélni és megegyezni való dolgunk csupán csak Törökországgal volt. Mással senkivel.

Es a mi diplomáciánknak, Aerenthal bárónak és Pallavicini örgrófnak, konstantinápolyi nagykövetségünknek nem is dicsérete, hanem annál is több, igazolása, hogy elejétől kezdve ezen a nyomon haladtak, egészen átlátva a céljukat, felesleges prókátorokkal szemben csupán a félrehárítás munkáját végezve, mindig tudták, hogy a monarchiának tulajdonképpen csak Törökországgal van elszámolni valója.

Es most már az tökéletesen mindegy, hogy a szemérmesen kevés harmadfél millió forintban, avagy a már kissé nagyobb csengéssel pengő ötvennégy millió koronában, szóval huszonhét millió forintban mérlegelődik-e meg az az összeg, amelyet kifizetünk azért, hogy ne legyen háboru és amelynek akár török fontra, akár osztrák-magyar koronára fordított köpönyege alól is kilátszik az ősi, balkáni lóláb, — a baksis. Ami nélkül Törökországban soha nem ment semmi és amit, egyébként szakítva az abszolutizmus hagyományaival, egyetlen kormányzati elvként tartott meg a fiatal Törökország is.

Szinte naivnak kell hinni magunkat és velünk együtt egész Európát is, ha elgondoljuk, hogy volt idő, amikor véltük, hogy ez a dolog el fog intéződni a régi török szekérkenő nélkül, amelylyel már a tizenhetedik században olyan szépen tudta megolajozni a debreczeni bíró a temesvári basa kerekét. Hiszen amikor *ők* hódítottak meg bennünket, akkor is el lehetett intézni mindent a baksissal, — és mindent azzal lehetett elintézni — hogyan is kellett volna gondolnunk most is másra, mint a baksisra?

Hogy ennek olyan szerencsés formáját eltalálták a szultán volt boszniai dominiumainak a megváltása címén; ez csak modernebb és szerencsésebb formába való öltöztetése az ősi török baksis-rendszernek, amely szivességből, felebaráti szeretetből odaadja az utolsó fehérműjét is, de azután a megajándékozottól is borravalót kér. Maga Bosznia és Hercegovina képes lesz kifizetni azt a szegény kis harmadfél millió török fontot, illetve pazar ötvennégy millió koronát, amibe végeredményképpen ez a dolog nekünk került.

Es egy háboru elmaradása megér nekünk ötvennégy millió koronát és az, hogy a balkáni szövetség álmának vége és hogy a Karagyorgyevicseken is hamar beteljesedik az ötödik felvonás, ez is megér nekünk két és fél — de most már beszéljünk a magunk értékében — koronát.

Arne.

Nevető szalon.

A kis szalonban „páratlan szombat“ van.
A hangulat is páratlan mindenütt.
A falról Csendélet (olajnyomatban)
Áraszt lakályos, jutányos derüt.
Es jókedv. Es jóllét. Es jóllakottság.
Pohos vázában — ah! — porcellán-rózsák,
Es bric-à-brac, és nippe, egész halom, —
A zongorán Beethoven gipsz-hermája.
S mennyi ur meg dáma!... s mennyi puff meg párna!
— Ó bájos, nyájas nevető szalon!

A rőt Mester leül a zongorához
S kiver egy vészes, félvad harci tust, —
S egy agyonfűzött hölgy aprón kiáltoz:
„Ah, én imádok minden klasszikust!“
— Egy ur a kotta-lámpást felcsavarta,
S im: Beethoven fájdalmas lárvá-arcza.
Kirajzolódik a szomszéd falon, —
S egy csitri pajkosan grimaszol rája,
S egy vig uracska bókol: „Á'sszolgája!“
— Ó fényes, édes nevető szalon!

Rédey Tivadar.

Tűz.

Irta: PAP MARISKA.

Kél Péter addig oltogatta a mások hajlékaiból fölcsapó lángot, hogy a saját háza tűzére vigyázni nem jutott néki elegendő e földi időből. Kél Péter meghalt huszonnyolcz esztendőskorában a kórházi ágyon, miután bus kék szemével ébren végignézte, mint szeli le orvosi fűrészből jobb válláról a karját, mely egy tüzes gerenda alatt üszökké égett. Meghalt, egy szép piros májusi estén, miközben szépen, szomorúan ezeket mondta a mellette síró szőke kis fehércselédnek:

— Veronka, sohsé hagyd magára tűz közelében a kicsi Pétert...

A kisfiu, akiről szó volt, egyelőre még gyászmaslis pólyavánkosban szundikált az apja temetésén, és mosolygott, mikor a bucsumuzsikát rivalogták a dobok és kürtök. A temetés szép volt; a tűzoltók csákósak voltak, vadonatúj kékben és pirosban; a tiszteken villogott a sok cifra pléh; az ezüstrojtos zászlókat futta a szél, a fátyolos fáklyák remegtek és a gyászdalok bugtak. A sirnál a főparancsnok is beszélt; dirigálásra termett éles torka most lelkesen és dicsérve vezényelte a derék Kél Péternek az örök álmot. Egy fényes öregur, kinek a gyára tűzébe oltotta bele szegény kis életét Péter, a tulajdon kezével hozta a koszorút és dobta a rögöt. Es mikor a bársonyhangu kálvinista pap ajakán fölcsendültek a bánatos igék: »Most pedig néktek szól én bucsuzó lelkem, kicsike magzatom, szerelmes párom« — akkor már nagy, keserves kórusban zengett az asszony sírás, sőt a kemény férfiak alatt átkötött csákószíjakon is végigperdült a köny.

Az özvegy Veronka hazaballagott. Sirdogálva szoptatta este a fiát; a kriptai homályban reszkettek az árnyak; mintha bucsuzóra bólogattak volna feléje a kis fészkek holmijai; mintha válási szók pendültek volna feléje a vén butordeszák megpattanó rostjai közül.

Mintha egy pillanatra élő fájdalom rezzent volna meg bennük; a vén nyoszolyában, mely tüzes fiatal éjszakák titkait viselte szuvas ölében; a nagy barna almáriomban, melynek tiszta polczain oly rendes-békén megfért a vásárnapi viganó és ünnepi csákó, a frissen vasalt ing; a fodrozott pólya és megtakargatott bankó, merev, magos homlokán pedig megtűrte a tarka tálak és cifra poharak sokaságát, mint egy ránczos anyó az apró unókák mókás piperéit; az asztalban, mely vidám vásárnapi ebédén lecsúrrant pecsenyelé és szertefolyt bor feltjait őrzé; mind e hü társakban, hasznos vén cselédekben, melyekre holnap már a zsibáros krétája rója a vásári árat, mintha a válási órák szomorúsága reszketett volna.

És másnap Péterke utrakelt az anyja mellén, az anyja faluja felé. A zugó, füstös és éhes Babilonban hova is lenne egy ilyen árva kis fehérchseléd és árva kis poronty? Csak el, vissza a rőzsészagú, pocsolós falucskaiba, ahonnan hozták; az apai viskó kivásott, paraszti küszöbét könnyebb lesz taposni, mint a városbéli paloták cselédlépcsőinek a követ; az anyai konyhán mindig találhat egy üres fazekát, amiben főzzön, egy marék lisztet, amit jó szívvel adnak; a kamarában egy özvegyi ágyat; a mezőn egy gazdátlan sarlót, a földön egy heverő kapát, mely munkás kézre vár.

És Veronka szőke hajáról, mire tavasz lett, lerongyolódott az özvegyi kendő. A lánykori pirosat kötötte rája, bóbításon, hetykén; fakó orcáit lángolóra sütötte a májusi verő; melléből lassan, csöppenként elfogyott az anyai tej és szívéből az özvegyi bánat. Mire arattak, már bele-beledudolt a lányok dalába; mire az aranyos kévéket összeszedték, már nem járta egyedül az utat a tarlótól a vacsorapárás házikó felé.

Péterke pedig nőtt és vele növekedett a mostohasága. A gyereknek, amíg új az árvasága, aranyos a sorsa. Sok vén anyók, szomszédasszonyok, jóakaró nénék mind körülfogják, visznek neki jó szót, mézeskalácsot, pirosszájú sipot, — fésülik, mosdatják, orrát törölik, lépni tanítják. Aztán az ő árvaságát is lassan megunják, mint a kenderfonást vagy az imádságos könyvet, és a gyerekek lyukas köntöskéjével nem törődnek már annyit, mint az anyja lakodalmával.

A lakodalom jött is csakugyan, mint egy vig, tarka ünnepe új örömmel, új munkának, új szeretetnek. S mindenki elé tárt ajtó kínálkozott, mikor a gyászi keszkenő helyébe arapártát tüztek az ifjú asszony hajára, — csak a kis Pétert küldték ki a hátulsó kertcskébe, ahol lánctvirág nő és csiga buvik a zöld mohába. A sallangos, csengős lakodalmi szekéren csak neki nem jutott hely, s a vigasságos, lakomás nászi tort ő csak, a konyhakuczból nézhette végig. Ez estén aludt el először egyedül a kamrabeli nyoszolyán, félt, fázott, szomjas volt, de kérő nyöszörgése süket éjszakába fult, és a köny, mely ekkor végigcsorgott a Péterke maszatos kis arcán, már keserű, tüzes, emberi köny volt és nem a gyermekbánat muló harmatozása...

Új gyermek is jött az új tanyára és Péterke kinőtt ködményében, nyütt bocskorkájában úgy ödöngött közöttük, mint egy esetlen, reszketeg madárka, akit boldogabb tavaszba költözött társai itt feledtek az idegen télben. Azokból való volt ez az árva kis legény, akik nemcsak egy apának vagy egy anyának, de az egész életnek mostohái, akik örökön a más utjába lépnek, akiket minden szó sebez, minden tüske tép, akik minden jótól elkésnek, minden munkához balkézzel kapnak, elbotlanak, ha futni kellene, nem tudnak élni, ha élni vágyanak, és nem érhetik el a halált, amikor érte esengenek.

Péterke mindent elejtett, ami összetörhetett, min-

dent bepiszkolt, ami fehér; ha csendet kívántak, hangos csuklás jött rá, ha köszönni kellett, görcsbe húzódtott a nyelvecskéje. A korholás hullott rá folyton, mint nyulra a serét; — akár egy ibriket tört össze, vagy a tulajdon orrát zuzta be, akár a rábizott krajczárt vesztette el, vagy nyitva feledte a torkos macska öröme az ajtót.

Az anyja, ha dolgozni ment, a mezőre nem szívesen vitte, de otthonhagyni félt; kut, meszesgödör, harapós kutya, cigányasszony, meg minden más veszedelem az ilyen magában csatangoló gyerek köré csődül. Ha meg mégis elvitte, csak nyög volt, csak akadék, — a sarló hegyébe belelépett, a kelő veteményt kigyomlálta, a csalánt a szájába vette, a surranó gyiktól visított, mint a zsákba fogott malacz, Veronkának nem volt egy percznyi nyugta tőle. Hát odahaza hagyta. A nagy, világos kamra üres, térséges volt ilyenkor, a husféle már kifogyott és a liszt még nem költözködött belé. Üres zsákok, felfordult hombár, szakajtógarmada és néhány egérlyuk társaságába ide zárták be Pétert, kést, szeget, tűziszerszámot félreraktak a kezeügyéből, ellátták ennivalóval, és a kis pólyást karra véve, ásó, kasza, borona mellett elindultak a földhöz.

Amíg kaszáik nyomán rendre dült a kalász, amíg a tarlót fésülték vagy a krumplit ásták, Veronka el-élnézt a földek fölött, a rézcstillagos tornyocska tájára, hazafelé, és egy pillanatra keserű lett a szíve, ha visszagondolt a bánatos kis arcra, ahogy az ablakhoz lapulva vágyó szemekkel nézett utánuk. De egy pillanat keserűsége a paraszti lelket még nem zavarja ki a rendből. Hogy a paraszt a munkáját felrugja, ösztönei után fusson, a kenyér parancsa ellen cselekedjék, ahhoz erős indulat, lázadási mámor, nagy veszedelem kell, nem egy gyermek zokszó.

De ez a kergető indulat is megjött, egy augusztusi alkonyaton, amikor a hazafelé pillogató Veronka a torony mögött égre csapni látta a tüzet. Ezt az augusztust balgán nevezi szűz havának a kalendárium, a tűz hónapja ez, örült lidérczék bolygó ideje, sáros falucskák gyásza, mely minden nap elmúltával más tájról piroslik fel üszkeivel a forró éj csillagaira. Mikor már meghozta gyümölcsseit az áldott munka, mikor már gyöngyszemű babbal és aranyos buzával teli a padlás, sárga kukoriczafűzér és piros paprikakoszoru ékesíti a ház homlokát és hizott barom piheg az ölben, akkor jön a tűz, jön a pipa parazsából, a cséplőmasina szertefröccsenő tűzcseppjeiből, a játszó gyermek kezéből, hozza a rohanó vonat, vagy a cزامmogó szekér mecse, az ég villama, vagy a szalmára tűző nap lángolása, hozza az ártó ördög vagy a büntető Isten, de jön, és röpké pillanatok alatt végiglobog a kis kalyibák közt a piros vihar és utána hamu az aratás, zsarátnok a szüret...

Veronka szíve csupa vér lett, ahogy a háza táján látta meg a lángot. Ahogy vak rohanásában közel érezte már az örjítő valóságot, hogy a fekete füstkigyók már az ő hajlékát tekergik körül és vöröslő nyelvükkel átkot sziszegnek a hűtlen anyára! A tűzszállta házban vad, halálos hangon bögnék a barmok és a szárnyas állatok veszett rikácsolása vijjog. Uristen könyörtülete! Lám, a gyermek is sikolt! Sikolt még!

Veronkára jajongva, vérzön suhan vissza az idegenbe csalt, elámitott, tévelygő anyai lélek. Ez a reszkető szellem, mely előtt ilyen halálos pillanatokban nincsen gát, nincsen messzeség, égi tisztaságból leszáll a sárba, — a mámorok rőzságyából a vezeklés hideg tomplomkövére, a hiuság tarka piaczaról a lemondás éjszakájába; és meg tudja járni a zarándokutat a gögös gyülemlettől az esengő alázatig, ki tudja tájni alamizna-kérőn koldusbüszkeségtől reszkető kezét, meg tudja fogni a gyilkot és el tudja taposni a halált; ha az élet

leggyönyörűbb káprázatai csalták is el a bölcső mellől, ha a legbübajosabb szerelmi álmok igézetétől részeg, ha a nyomorúság ezernyi harczán állattá aljasodott is, ha czéda, rongy, ha bárgyu nőtény, ha gyémánthideg dáma, ha kötözött rabszolgáló, ha halódó árnyék is, de rohan az irtózat, a lehetetlenségen, a tulajdon életén által, és mindent legázol, mindent szertetép, mindent elvet magától az asszonyi állat, amikor halálos percekben a gyermeke sikolt!

És ahogy futna Veronka a fekete füstkapun, a zuhogó gerendák, a bíbor parázsfelhők és tánczoló lángok közepébe, egy férfikéz és egy kiáltás visszaszítja.

— Megállj, ostoba, hiszen a gyermekedet már hozzák!

Es igazán hozzák! Az izzó gerendán, szikrázó romon lépdel egy férfi. A városi tüzoltók gunyája rajta, kék, arany, piros, a fején csákó, a lábán ünnepi czizma és a keblén a gyermek. Szerte a többi házakon dolgozó népség mind suta paraszt, ingujjas, zekés, a kutaknál övig mezitlen legények czibálják a lánczos vödörket, földturó, piszkos vakondok mind valahány, és ez az egy itt oly fényes, másvilági, egyedülvaló! Veronka némán roskadozik, hátrál; körül se néz, arra se gondol, látja-e más is a csodát, csak reszket; holtfehér arcán csillanva perdül alá a köny; tágcsillagu, rémült szemében a megőrülés lázas irtózata lobog.

Az ember pedig egyre közeleg; úgy jár a kusza lángok fölött, a bitorló parázshalomban, mint más földi ember a selyemmohos réten. Már látni, hogy a dolmánya ujja jobbfelől üres, és csonka a váll, melyet oly buvó bizalommal karol a gyermek. És hajh, beh rég ölelték így a kicsike Pétert, beh rég hajlott fölébe arcz, ily szeretettől lángzó!

Már ott áll Veronka előtt az ember; az arcza árnyékos sötét; a két szeme két meleg sugár; aszott kezei fehérek, mint a siron nőtt virág. És e fehér kezekkel leteszi lassan az asszony ölébe az édes gyermeki testet, és minekelőtte a pirosuló ködbe tűnne, így szól szomorúan, szépen:

— Veronka, lám, ugy-e mondtam, ne hagyj magára tűz közelében a kis Pétert soha!...

La fuite de la lune.

— Oscar Wilde. —

Külső érzékeinkre kód
borul most, álommal rokon;
mély csönd ül most az árnyakon,
mély csönd ül az árnyak mögött!

Csak néha egy madár sikolt,
valami szomorú madár,
mely pár után hiába jár,
veri fel zajjal a bokort.

S egyszerre a hold elviszi
a fényes égről sarláját,
felteszi felhőfátyolát,
sárga fátyolát — felveszi —

Babits Mihály.

Kollegák.

Irta: KÓBOR TAMÁS.*

Augusztus elsején két lány lépett be az irodába. Az egyik nagy, a másik kicsi, mind a kettő fekete hajú és szép. Az egyik elegáns szabásu nyári toilette, de szomorúan lekopva, a másikon vadonatúj, ügyetlen házi szabással összerótt kék delaine-ruha, méterje hetven fillér. Az irodafőnök mind a kettőt barátságosan üdvözölte, bemutatta a többi hölgyeknek, meg az uraknak is, aztán két egymáshoz tolt asztal mellé egymással szembe ültette őket.

A délelőtt gyáva elfogódottságban telt el. Másoltak. A kopott eleganciájú hölgy nagy, hegyes, szinte kérkedő betűket vetett, a másik apró gömbölyűt, óvatos szépségű sorokat rótt, mintha lábujjhegyen írta. Az idegenség elfogódottsága viselkedésükben félénkké, sőt félszeggé tette őket. Érezték, hogy a többi őket nézi s nem mertek fölpillantani, látták, hogy suttognak róluk s elpirultak. A kicsi delaines olykor rámeresztette nagy kerek szemét a szembenülőre, az azonban föl sem tekintett a munkájából.

Mikor délben általános robajjal ebédre készültek, a nagy lány és a kis lány összenézett. Megértették egymást: együtt jöttünk, menjünk együtt haza. Ösztönszerűen összebujtak.

A nagy: Én Domoróczy Vilma vagyok.

A kicsi: Örvendek a szerencsének, engem Blau Elzának hívnak. De szép ruhája van nagysádnak.

Vilma: Ugy látja? Pedig röstellek mutatkozni benne. Ha az ismerőseim közül valaki meglátna, — nem mennék a mellékuťczába?

Elza: Ahogy parancsolja. De biztosítom, hogy nincs röstelni valója. Olyan elegáns s nagysád olyan szép, karcsu benne.

Vilma: Ön nagyon kedves, de ez az utolsó ruhám, ami még megmaradt. Ha ez is elkopik...

Elza: Furcsa, ez meg rajtam az első új ruha, melyet kaptam, hogy az irodába tisztességesen jár-hassak.

Vilma: Tisztességesen? (Kiváncsian végignéz a kis lányon s elmosolyodik.) Látszik, hogy új ruha.

Elza (örömmel): Ugy-e?

Vilma: És az első? Hogy lehet ez?

Elza: Hát úgy, hogy — ugy-e nem kell nagysád előtt röstelnem — mi nagyon szegények vagyunk, az apám beteg és már két év óta nincs állása s abból éltünk, amit édes anyám meg a bátyám keresett. Mióta nagy lány vagyok, mindig csak a nagynéném viselt ruháit hordtam, úgy szegyeltem magamat!

Vilma: Szörnyű. Én belehaltam volna.

Elza: Hát nagysádnak voltak ruhái?

Vilma (keserűen): Ruhám, ékszerem, selyembutorom, ponny-lovam; amig apa élt. Aztán apa meghalt és elárverezték birtokunkat. Nem maradt semmim.

Elza: Szörnyű. De hála Istennék, most már nagysádnak is jobb sora van.

Vilma: Hogyan?

Elza: Hát hogy állásban van. Én olyan boldog vagyok, hogy az Isten így megsegített. Most már vége a nyomorúságnak.

Vilma (ámulva): Hogyan, ön boldog? Ebben a nyomorúságban? Ötven koronáért havonta ülni egész nap és egy csomó embernek alárendelve lenni, akik mind olyan különösek, olyan kicsinyek és pökhendiek

* Munka című kötetéből.

s már messziről megcsapja az embert az irodaszaguk?

Elza: Hogyan? Ötven korona? S egy év múlva hatvan lesz és mindig többet kapunk. De most is már — ötven korona minden hónapban, amire biztosan számíthatunk, jaj, nagysád, olyan szép ez, hogy még mindig nem tudom elhinni. Hátha csak álmodom!

Vilma: Rajtunk nem sokat segít az ötven korona, éppen csak jobb a semminél, meg dolgozhatok s nem érek rá gondolkodni. De legalább magamban lehetnék. Ha hazavihetném a munkát s nem kellene ezekkel az urakkal érintkezni!

Elza: Lássá, ezt nem értem. Például az irodafőnök ur olyan finom ur, olyan elegáns és udvarias.

Vilma (kurtán kaczag): Ugy találja? A cipője ránczos s olyan nevetséges a járása. Messziről látszik rajta, hogy soha társaságban meg nem fordult.

Elza (csodálkozva): Én pedig azt hittem, hogy elegánsabb ember már nem is képzelhető. S hogy tessék önnek Barna ur, a főlevelező, aki nekünk a munkát adta? Milyen szellemes, szeretetreméltó ember.

Vilma: Annak, ha még egy néz, hátat fogok fordítani. Valód.

Elza: Pedig engem vállon ver, hogy egészen helyes kis hivatalnoknő lesz belőlem. Aztán kezét adott, — azelőtt sohasem adtak nekem kezét ilyen uri emberek.

Vilma: Nekem is kezét adott. Ilyen nevetlenség! Ha két évvel ezelőtt azt mondták volna, hogy én ma holmi Barna urak bizalmasságának leszek kitéve... De azért meg fogom ezeket az embereket tanítani, hogy hogyan viseljék magukat hölgygyel szemben.

Elza (félénken): Hát a gazdag lányok nem fognak kezét az urakkal?

Vilma: Azzal, akit erre érdemesnek tartanak.

Elza: És — ne haragudjék, nagysám, de én nem értem — hát vannak a hivatalnok uraknál finomabb urak is?

Vilma: Jaj, de kedves maga. Hiszen ezek még nem is urak!

Elza: Min látja ezt? Én mindennap az utcán egy bárót is látok, de akárhogy töröm is az eszemet, nem látok különbséget közte és az irodafőnök között.

Vilma: Én meg nem látok hasonlatosságot. Hígyje el, kisasszony, hogy ezek még csak nem is emberek. Milyen szabása van a ruhájuknak s milyen bárdolatlan a mozgásuk, meg a beszédük! Kétségbeejtő!

Elza (biztatón): Meglássá, nagysád, ez csak a szokatlanság. Majd meg fogja szokni.

Vilma (tompán): Ez az irtózat.

Elza: Nekem is olyan szokatlan még, ha kisasszonynak szólitanak, szeretnék hátrafordulni, hátha mögöttem áll valaki, akinek a kisasszony cím szól és olyan ügyetlennek érzem magamat, nem tudom, mit mondjak s mindig félek: most ismernek meg, hogy csak szegény munkás lánya vagyok s akkor nem tűnnek meg az irodában. Pedig meghalnék, ha most elbocsájtának.

Vilma: Én pedig meghalok, ha soká kell így élnem. De mondja csak, kisasszony, igazán: van ennél nagyobb szegénység is?

Elza: A mienknél? Ó, nagysád, ez most már nem is szegénység, most már megvan mindenünk, de eddig, hígyje el, eddig igazán szegények voltunk.

Vilma: Ha nem vagyok indiszkrét, mennyiből élnek maguk havonként?

Elza: Mi? Ó, borzasztó sok pénz kell, nagyon drága lakásunk van, mert a bátyámnak külön szoba kell, mert neki az a passziója, s hetenként negyven

koronát keres, mama is varrással harmincz koronát, ha munkát kap, de a bátyám csak husz koronát ad nekünk, mert neki külön kiadásai is vannak, szivarozik, meg a ruháját is ő fizeti, hát így is volt száztiz koronánk, de nem volt elég. Most azonban, hála Istennek, már százhatvan koronánk lesz!

Vilma: S ez maguknak sok pénz? Nekünk egy nagybácsinktól háromszáz koronánk van havonként és még csak vacsorára sem futja.

Elza (rémülten): Lehetetlen. Háromszáz koronából? És most még ötven korona hozzá jön?

Vilma (sóhajtva): Ebből meg ruházkodnunk kell, — három hölgynek havi ötven korona toilette-re! Igazán nem értem, hogy nem lőttem még magamat föbe!

Elza: De az Istenért, hisz önök most is gazdagok! Háromszáz korona! Abból már szalonjuk is lehet.

Vilma: Az van, de ebédlőnk nincs.

Elza: Ebédelni a szalónban is lehet.

Vilma: Hogy mondhat ilyet! Az ételszag a szalónban.

Elza: Olyan rossz szaga van az ételnek? Nem

— hát Isten

Elza: Hát...

Vilma (magában): Buták ezek a koronások.

Elza (magában): Nem is hiszem el neki, csak henczegett.

Oláh Gergő.

Idők avarján vágatató magyar,
Törökre tört vadász,
Lovat nyargaló boldog ősom:
Kend a halállal csak komáz.

Ha szembe toppan véle olykor:
Hozzávág magyarán,
Lovát megüstököli s azután
Kis makrapipa ég az agyarán.

Van éte, ita, bora, álma bőven,
A zsoldja is kijár.
Oláh Gergő, irigylem én kegyelmed,
Hiszen kelmed jóformán kis király.

Én nem vadászok: engemet vadásznak
Fekete lovasok.
Zeng a halihó; sorsom utvesztőjén
Torkomig verő szívvél bukdosok.

Hajtok falkája hurkoló gyűrűben
Körültem háborog.
Halálkiáltással dobant földet,
S ver eget arczul száz meg száz torok.

Én, a világ vad erdejének vadja,
Futok, sebbel, gyalog.
Halálhajszaamat szakálszártórol
Bámulják nagypipájú magyarok.

Oláh Gábor.

Toll és tör.

— jan. 15.

A POZSONYI TOLDY-KÖR mult heti közgyűlésén Thaly Kálmán mondotta az elnöki megnyitót. Ennek a beszédnek egyetlen nevezetése, hogy a pozsonyi irodalmi életet minden más irodalmi élet fölé helyezte. Lészidta a pesti irodalmat, lebecsülte a pesti sajtót s mintaképül állítottá elének azt a virágzó irodalmat, mely oly buján ereszti gyökereit a Kraxelhüberek városában. Hiábavaló törekvés lenne Thaly Kálmánt beavatni abba az irodalomba, melyet írók és hírlapírók teremtettek az utóbbi 30 esztendő alatt Budapesten. Ha Thaly Kálmánt a maga szellemi rátermettsége nem ismertette meg az ujabbkori irodalmi eseményekkel, mi aligha tudnánk őt jobb meggyőződésre téríteni az új kor irodalmi történetének felolvasásával. Thaly Kálmán benne van a patriárák korában. Ennek a kornak egy jókora hányada egygyé olvadt a magyar irodalom fellendülésével. Ez régen volt s mi értjük, hogy Thaly Kálmán abban a városban látja a maga-ideálját, mely leginkább hasonlít a Thaly-kor irodalmához. Az ujabb kor irodalmának elismeréssel adózni annyit jelentene, mint hűtlenné lenni ahhoz az irodalmi multhoz, melynek Thaly Kálmán volt egyik érdemes alakja. De az emberektől nem lehet annyi önzetlenséget és tárgyilagosságot követelni, hogy ne azt a kort dicsőítsék, melynek dicsősége az ő dicsőségük is. Azonban ezeket a korszakokat sem lehet annyira konzerválni, hogy az idők végtelenségéig ugyanazt a rozmaringszagot terjeszték. Thaly Kálmán tapasztalt ember. Sok átalakulást látott s maga is sok átalakuláson ment át mint politikus. És aki a politikában oly nagyon tudott alkalmazkodni, az mint író is lépést tarthatna a fejlődéssel. De hát a politika más valami, mint az irodalom. A politikában az öregség biztosítja a karriert, az irodalomban a fiatalág. S aki már nem tud fiatal lenni, erényt csinál az öregségből.

KÖNYVÜGYNÖKÖK. Kár lenne szépíteni a dolgot: az irodalom rászorult a könyvügynökökre. A legtöbb díszmü ott marad a könyvesboltban, ha nem akad ügynök, aki az író hóna alá nyúl s bevezeti a szalonokba. Ha a könyvterjesztésnek ez lenne az egyetlen módja, semmi kifogás sem eshetnék ellene. De a könyvügynökök rémregényekbe illő mesékkel traktálják a közönséget, hogy így utat nyissanak szívéhez és erszényéhez. Ahány könyvügynök ma az országban jár, mind az írók nyomorúságával hozakodik elő s ennek a nyomorúságnak enyhítésére kéri az alamizsnát, melyért cserébe otthagyja az író munkáját. Ez a koldulás az írók szent nevében már évek óta folyik. Csoda-e hát, ha unják vagy utálják az írókat, akinek nevét már senkisé hallhatja büntetlenül kiejteni. Mert a hány díszmunka, ugyanannyi kellemetlen óra: Megjelenik a munka s előfutárnak az ajtókon zörget a könyvügynök. Feltálatja a szánalmat ébresztő meséket az írókról, azok éhező özvegyeiről és árváiról. Az irodalom tehát sehol sem kell magáért az irodalomért, de kell azért, mert a megfájdított kéblek a fájdalomtól csak annak a pár forintnak az árán tudnak szabadulni, melyet a könyvért adnak. Hiszen igaz, nagyon igaz, hogy a magyar író sorsában sok a szánalomra méltó momentum, de tökéletesen érthetetlen, hogy az író koldusságából miért kell éppen csak a kiadónak meg a könyvügynöknek meggazdagodni. Az író végre is csak az írását adta el s nem adta oda ráadásnak az önértékét, hitvesét és minden gyermekét.

A MEGMENTETT KAPITÓLIUM. A minap a kellemetlenkedéseknek ezen a helyén bizonyos — hogy úgy mondjam zoológiai — tévedés ért bennünket. Rendes szokásunk szerint tyukszemre szerettünk volna lépni, de odább csuszott a lábunk és ludtálpát talált. A feminista mozgalomról beszélünk, bevalljuk, nemcsak szárnyaló, hanem szárnyas hasonlatokban is és azt irtuk, vagy olyasfélét irtunk, hogy a vőlegény a menyasszonyától mind e világ végezetéig azt fogja várni, hogy valamelyest liba is legyen. Akár a tolla szépségéért, akár a lelke naivitásáért. Ebből a kis tételünkből nagy apprehenzió kerekedett, bár a legjobb akarattal sem mondhatjuk, hogy baktól lőttünk volna. Dehogy: libatollat festettünk a falra és megjelent a — ludtoll. Bedy-Schwimmer Rózsának a lapja, amely a feminizmust szolgálja, »Glosszák« című rovatában felel a véleményünkre. Persze nem tetszik neki a hasonlatunk s a liba ellen különösen anatómiai szempontokból van kifogása. Valami komolyan persze nem aggaszt bennünket a haragja és a kapcsán csak azt konstatálhatjuk, hogy a feminizmus kapitóliuma meg van mentve és hogy a leghetvénszentösebb rózsából is Rosika lesz, amint — Berlinbe viszik.

SAU-MADJAR. Ha én magyar bíróság volnék, elítelném Janics Béla volt honvédönkéntest hazatérésért. Ehelyett az osztrák törvény el fogja ítélni császársértésért s ez már igazán megbocsáthatatlan büne ennek a szerencsétlen embernek. Tudom, hogy szegény jót akart. A bécsi pugris leköpte a csákóján levő magyar czimert. Erre természetesen föl kellett fortlyannia... Am már Toldi Miklós is mondotta, hogy:

... ennek a szent jelnek,
Ha erőtök nem felel meg,
... békét hagyjatok.

Aki a magyar czimert hordja, ne csak akarja megvédeni, hanem bírja is. Mért megy Janics Béla katonaruhában Bécsbe, ha olyan gyöngé, hogy ki kellett tenni a katonaságból? Annyi óriás magyar jár Bécsben polgári inkognitóban, aki el tudna verni egy omnibuszalja magyarfalót. S éppen Janics ur, aki az árnykától is megijed, hirdeti a honvédcsákójával, hogy magyar! Igazán olyan felelőtlen könnyelmű tempó, hogy a legokosabb, ha a magyar nemzeti méltóságot emanczipáljuk tőle. A köpés is, a verés is az övé s ezért sajnáljuk, de semmiképpen sem a mienk.

EGY SZEGÉNY IFJU TÖRTÉNETE.

(Regény három fejezetben.)

III.

Nyolcz hónapja ismerték és szerették már egymást Jebi és Lia. E nyolcz hónap a kontemplatív megadások és a szellemi elvetélések kora volt rájuk nézve. Jebi ezalatt tervezett egy költői szimfóniát, amelyben a kor zakatoló lelke egy izgalmas lírát kattogva rezonálja egy trafikos-leány komplett egyéniségét, akit megejtett egy pénzügynök, viszont Lia emberi okmányokat keresett a trachiocephal-kérdéshez, tekintettel a női nem mai helyzetére. Szerették egymást, mint egy sebzett gimzsarvas az ünőt, vagy mint tépett bankjegyet a selyempapírt és összefonódó álmódosásaik egy jéghelelletű hajnalán így szólt Jebi Liához:

— Lia, ez a mi szerelmünk bus és meddő, a bűnök ágyékát tekintve. Egy hó mulva jön az új negyedév küszöbe, amikor a »Szűnksz« végre tulnó azon az ezoterikus körön, amelyet ma

arisztokratikus hangneménél fogva ural. Lapom a vas- és fémestergályosok hivatalos lapjává serken és én ekkor kettéosztom szobánkat egy függönyvel, veszek egy snellzidert és elviharzott szenvedélyeink csók-palotáját doktor Kohn Sámuel frigyével teszem hajótörött életünk remizévé. Kődök hályoga szakad le köldökömről és megroppant életem fáradtán fogja várni a házberfertyályokat.

Lia pedig a kijózanodás egy feltörő sóhajával révedt az előtte álló vekkeróra és azután a való sejtelmétől futásra ösztökélve így szólt:

— Jebi, most már leteszem az álarczot. Én még ma elhagyom golgotha-szerelmünk vezeklő-tanyáját. Te megbecs-telenítettél engem, te kiváltottál gychenna-életem kakadu-szinü ábrándvilágából és most még feleségül is akarsz venni? Nem, Jebi, én nem akarok meghalni Snellzider-Királynő csókos mérgétől. S nem akarom egyéniségem kohóját piszkos kis gyermekek mosdatásába olvasztani. Én nem akarom hahotázó vágyaim földomlását látni, mikor poréahagymát kér tőlem kölcsön a Gedőné szakácsnéja. Nem, Jebi, én azt hittem, te becsületes nőnek tartasz engem és most íme el akarsz venni? Pfuj, — ahogy egy eljövendő éterikusán egyszerű sejtvilágu Nóra fogja mondani a Nép számára építendő kulturgócokban. Pfuj, és még egyszer pfuj!

És borzongva vitette holmiját a Retek-utczába, ahol Jebi legjobb barátja, Holló, egy udvari kabinetben osztotta meg ezután Liával lassu önemésztésbe fulladó életét.

Jebi pedig másnap beszüntette a lapot. Visszaküldte szabad-jegyeit a Lukácsfürdőnek és a Bábel-kabaretnek s egy véresen egyszerű sztoicizmus halk szenderével ült be a Newyorkba a Vese-asztalhoz és így szólt:

— Károly kérem, elködlött életem utolsó rongyát, ezt a foszlottgerinczű télikabátot küldje be a királyi zálogházba. Szenvedéseim Judáspénzéből vonja le négyezernyolczszázhatvan világos kapuczinér árát, a többit pedig lassu elmúlással meg-
iszom pikkolókban. Figyelmeztessen, ha meghaltam, hogy el-földeltessem magam Rákoskérészturon!

(Vége.)

Forrai Rózsi.

Ez a képismertetés két felületesnek látszó, de szinig igaz paradoxonban körülbelül ki is merül. A czimlapról egy művésznő arcát ismeri meg az olvasó, aki lelkével-testével a művészetért él és csak színész. És egy nőt lát maga előtt, akinek oly átható intelligenciája van, hogy majdnem a férfi szemével néz s a férfikoponya vaslogikájával gondol-kodik.

A két paradoxonhoz hozzáveszek egy harmadikat, amely talán nem is paradoxon. Szivesen gömbolyítom a mondatok szárait, ha oly művésznőről van szó, mint Forrai Rózsi és bármennyire méltatlan alkalom egy képmagyarázat, ezuttal is közelebb akarom hozni művészi mivoltát és érdekes asszony-pszichéjét. Arról szeretnék beszélni, hogy Forrai Rózsi egy született elmélyedő és megfigyelő. Nők között, még művésznők között is ritkaság az ilyesmi s ebben az értelemben ez is paradoxon. Náluk inkább az elfino-modott idegrendszer bösorkányos rezgése s a túlkulturált ösztönélet fogja fel az életben rejlő művészi hatásokat, mert az érzékek gyors benyomásai rögtön értékekké válnak s még arra sincs idejük, hogy az agyban öntudatra ébred-jenek. Forrai Rózsiból józan, lelkiismeretes életmegfigyelés és nyugodt realizmus váltja ki a színészi alkotásokat.

De azért semmi sincs távolabb tőle, mint a ridegség, a tudakosság és a kékharsnya. Régi meggyőződése és tapasztalásom, hogy a nőiség éppen a realizmusban van s hogy a nők minden szfinxszerűségük ellenére is az igazi földre teremtett emberek és nem mi naív férfiak, javíthatatlan ábrándozók és holdfény-falók. Hisz a nő, elvégre a család gazdasági-ör-szellem, a külskötegek kezelője és a beteg-gyerekek elaltatója. A higgadt körültekintés művészete teszi Forrai Rózsi is az igazán nőiessé. Nincs játékában semmi pátosz és hazugság, inkább éber figyelem és figyelem, ezer és ezer apró benyomás művészetté sűrítése, elfelejtett em-lékek, olvasmányok, képek, az utcáról feléje villanó arcok és mozdulatok, a mult sok gondosan elraktározott im-pressziójának egységbe foglalása és imponáló kigömbölyítése egy tökéletes és bátor egészszé. Egy házipróban egyik meleg-szívű nagy magyar írónk azt a furcsa és nagyon egyéni instrukciót adta neki, hogy csak maradjon egy helyben és csöndesen duruzsoljon magában, mint a feketepettyes anyatyuk. Természetesen mindnyájan nevettek. Csak ő nem nevetett s azon töprengett, hogyan lehetne kihüvely-lyezni és kiérezni azt az öntudat alatt bujkáló igazságot, ami e bájos tréfa mögött lappang?

Egy kis szabad szinpadunk bocsátotta utra, melynek azóta halála lett az a gyönyörű és tüzes forradalom, amely megszülte. Forrai Rózsi átvitte a Magyar Színházba az új művészet nemes hagyományait és minden forradalmi fiatal-ságát s legnagyobb sikereit azokban a darabokban aratta, ahol nemcsak játszani, utánérezni, de mielni is kellett, a Dadában, a Gretchenben és legutóbb Felix Salten egy-felvonásosában, egy mamlasz, bamesz és öntudatlan paraszt-asszony szerepében. Most Hamlet anyját, a hűnös és szép Gertrudist játszsza, aki minden asszonyi gyarlósága mellett is szeretne anya maradni és letörölni a búskomor királyfi sápadt homlokát. Izgató tanulmányra és művészi átélésre csábító feladat, elgondolni és megjátszani ezt az ellenszenves, felemás mártírt, a szelid anyát és a parázna feleséget. Nekem komoly és vérré vált kulturáról beszélt az ő játéka. Más-nak talán csak lázról, ihletről és művészi erőről. Egygyel több bizonyíték amellet, hogy milyen öntudatos és finom kaméleon-lélek. Egész művésznő és egész nő.

Az uralkodó felfogás szerint a haza iránti köteleességek és jogok érdekesen vannak statuálva: a nemzet egy bizonyos rétegének kötelessége a hazát kihasználni, egy másik réteg-nek pedig joga van a hazáért meghalni.

Ha valaki a kannibálok országában miniszterelnök, ott sem helyezkedhetnék szembe a kannibál nemzet azon mélyen gyökerező és általános kíváncsiával, hogy az emberevés fen-tartandó, legfőljebb arra törekedhetik, hogy az emberevésnek humánusabb alakot adjon. Ha valaki az általános választójog hazájában miniszterelnök, ott sem helyezkedhetik szembe a nemzet azon mélyen gyökerező kíváncsiával, hogy a választói jog mindenkinek megadandó, de arra törekedhetik, hogy a választói jognak olyan alakot adjon, hogy a kannibálok ne ehessék meg azokat, akik már leszöktak az emberhúsról.

Seitz Viktor.

A számárbőr.

— Regény. —

(28)

Írta: HONORÉ BALZAC.

— Hanem azért mégis nagy különbség van a kettő között. Mert ha fölteszszük, hogy az ebbe a kis függőleges csőbe szorított vizoszlop egy fontnyi súlylyal fölért erőt jelent, mely e cserép egész víztartalmának minden egyes pontjára hat s szintjét följebb viszi: ebben ezer kis vizoszlop törekszik fölfelé, mintha azzal egyenlő erő hajtaná föl, mint ami a függőleges csőben [lefelé kényszeríti a vizet, bizonyos, hogy itten — mondta Raphaelnek a cserép öblére mutatva — ezerszerre nagyobb erő működik, mint ottan.

S a tudós ujjal mutatott az agyagba plántált gallyra.

— Nagyon egyszerű az egész — mondta Raphael. Planchette mosolygott.

— Más szavakkal, — folytatta a matematikusok sajátos logikájával — hogy a víz fölnyomulását megakadályozzuk, e nagy vízfelület minden egyes pontjára akkora erővel kellene hatnunk, mint a mekkora a függőleges csőben érvényesül. Természetesen, ha a vizoszlop egy lábnyi, akkor az ezer kis vizoszlop csak igen csekély emelkedést jelent a víztartó szintjén. Most pedig — folytatta, szétfricskázva a fapálcikákat — helyettesítsük ezt a furcsa kis tákolmányt tetemes nagyságu erős ércz-csővekkel. Ha ön a nagy medence színére mozgó koronglapot helyez, a fölé pedig egy másikat, melynek szilárdsága és ellenállóképessége föltétlenül biztos és ha fölhatalmaz arra, hogy a függőleges csővön keresztül én állandóan vizet bocsássak, úgy a két koronglap közé helyezett tárgynak föltétlenül engednie kell azzal a roppant hatással szemben, amely rengeteg erővel nyomja. A kis csővön át állandóan vizet vezetni gyerekjáték a mechanikában, ugyanugy, mint a hogy gyerekjáték a víztömeg nyomását a koronglapra átvinni. Két piszton és néhány szelep éppen elegendő hozzá. Hát hiszi-e most már, — mondta, Valentin karját megragadva — hogy nincs az a szubstancia, amely ki ne nyulnék, ha két ilyen roppant ellenállás közé helyezzük?

— És ezt a *Lettres provinciales* írója találta ki?

— Ó bizony! Az egész mechanikában nincsen egyszerűsége és szépsége ehhez fogható. Az ellenkező princípium, a víz kiterjedhetősége pedig a gőzgép alapjává lett. A víz azonban csupán egy bizonyos fokig terjeszthető ki, míg összenyomhatatlansága, ez a hogy úgy mondjam negatív ereje szükségképpen határtalan.

— Ha ez a bőr megnyulik, megígérem önnek, hogy kolosszális szobrot emeltetek Blaise Pascalnak, száz-ezer frankos díjat alapítok az egy-egy tíz esztendő periódusban mechanikailag megvalósított problémára, gondoskodom az ön ivadékairól és minden atyafiáról és végül építtetek egy Otthont a megbolondult, vagy elszegényedett matematikusok számára.

— Elkelve biz az — volt rá Planchette válasza. Azután annak az embernek a nyugalomával mondta, mint aki csupa tiszta intellektuális szférában él: — Holnap elmegyünk Spieghalterhez. Ez a kiváló mechanikus éppen mostanában csinált az én terveim szerint egy olyan gépezetet, melynek segédelmével egy gyerek akár ezer köteg szénát tarthatna a kisujjával.

— Akkor hát viszontlátásra!

— Viszontlátásra!

— Hát próbálja fitymálni a mechanikát az ember!

— mondta magában Raphael. — Nem legszebb-e a tudományok között? Az a másik, minden onagerjeivel, osztályozásaival, kacsáival, nemeivel, spirítuszba rakott szörnyeivel egyetemben legfeljebb ha arra való, hogy markőr legyen valami tekepártinál.

XLIV.

Másnap Raphael vidáman kopogtatott be Planchettehez, honnan együtt mentek a rue de la Santéba. Az utca neve kedvező jóslatként hangzott.

Spieghalter roppant gyárában Raphaelnek megakadt a szeme a töméntelen sok izzó és hevített vasdarabon. A tüzeső csak úgy szakadt. És mindenütt a szögek özöne, a pisztonok oceánja, csavarok, emelők, vasléccek, ráspolyok, öntöttvas-holmi, favázak, szelepek és aczélrudak. A vaspör megülte a torkát. Vassal volt tele a levegő, vassal voltak tele az emberek, a vas szaga érzett mindenütt. És a vas élt, mozgott, folyt, járt, gondolkozott, felöltött minden formát és engedelmesen alávetette magát minden szeszélynek. A fújtatók süvöltésén, a kalapácsok, pörölyök crescendóin és a vasat úgy megrikató esztergapadok sívításain keresztül vergődve, eljutottak egy tiszta és jobb levegőjű helyiségbe, hol Raphael kénye-kedvére megsemmisíthette azt a roppant sajtót, a melyről Planchette beszélt neki. Megbámulta hatalmas medenczéjét, meg azt a szétrombolhatatlan csövet, mely a gép főrészt össze-kötötte.

— Ha hétszer hirtelen megforgatja azt a fogantyut, — mondta Spieghalter egy csiszolt vas ellensúlyozóra mutatva — ezer meg ezer szilánkra fog szétszagatni egy aczéllapot, melyek mint megannyi tű fognak a lábába furódni.

— Terringettét! — kiáltott föl Raphael.

Planchette maga csusztatta be a számárbőrt a két koronglap közé és azzal a biztonsággal, melyet a tudományos meggyőződés ad, hirtelen megpörgette az ellensúlyozót.

— Leterülni a földre! Aki nem teszi, halál fia! — ordította Spieghalter rémületes hangon és ő maga is a földre vágta magát.

Félelmetes robaj hangzott föl egyszerre. A gépben összeszorított víz kivágta a vasmedence falát, s rettentő sugárban zúdult ki belőle. Szerencsére csak egy ócska kohóra vetődött, hanem azzal azután el is bánt, akárcsak forgószelel a házzal. Feldöntötte, szétrombolta, elsodorta.

— Tessék, — szólalt meg teljes lelkinyugalommal Planchette — a bőr ép maradt, akárcsak a szemem világa! Spieghalter mester, hiba volt a vasában, vagy hézag a csőben...

— Nem, nem, ismerem én az én vasamat jól. Csak vigye az ur a portékáját, boszorkányság van abban...

A német fölkapott egy pörölyt, üllőre vetette a bőrt és haragos kedvében akkora ütést mért a talizmánra, amekkora még nem döngött el abban a gyárban.

— Még csak meg sem látszik rajta! — kiáltott föl Planchette, végigsimogatva a rebellis bőrt.

A munkások odacsődültek. A munkavezető fölkapta a bőrt és belevetette egy kohó parázsa közé. Félkörben a tűz mellé állva türelmetlenül lesték, hogyan teszi elevenebbé a szenet egy hatalmas fújtató. E feszült figyelemmel várakozó fekete tömegnek Spieghalter meg Planchette professzor álltak a közepén. Raphael, ahogy végigsiklott a tekintete ezeken a kifehérlő szemeken, vasporos ábrázatokon, fekete és fényes

zubbonyokon, szőrös melleken, a német balladák fantasztikus éjszakai látomásaira gondolt.

A munkavezető csipővassal nyult a bőr után. Tíz percig volt az izzó szén között.

— Adja ide — mondta neki Raphael.

A munkavezető tréfából csakugyan odanyújtotta neki.

Raphael a kezébe vette. Nem sütötte meg. Hideg volt és hajlékony. Iszonyodva kiáltott föl az egész tömeg. És szétfutottak valamennyien. Egyedül Planchette maradt Raphael mellett a műhelyben.

— Már az egyszer bizonyos, hogy boszorkányságnak kell benne lennie — sóhajtott föl kétségbeesetten Raphael. — Emberi hatalom hát egyetlen nappal sem toldhatja meg az életemet?

— Uram, én aligha el nem vétettem a dolgot, — mondta kissé zavart ábrázattal a matematikus — helyesebb lett volna hengerelő alá tenni ezt a bőrt. Nem is tudom, hogy juthatott eszembe sajtót ajánlani!

— En kívántam, magam! — mondta Raphael.

A tudós úgy fölélezte, mint a gonosztevő, akit fölment egyhanguan a tizenkét esküdt. Egyébiránt most már őt magát is nagyon érdekelte a probléma, melyet e bőr vetett föl. Némi gondolkodás után azt mondta Valentinnek:

— Másféle hatásnak kell kitennünk ezt a szubstanciát. Gyerünk Japhethez, a kémiával talán jobban boldogulunk, mint a mechanikával.

Valentin nem kímélte a lovait, abban reménykedve, hogy még laboratóriumában találja a híres kémikust.

— Na, öreg czimbora, — szólalt meg Planchette, mikor észrevette Japhet-t a karosszékeben, hol valami üledéket vizsgálgatott — mi ujság a kémia körül?

— Semmi. Elbőbiskolt. Az Akadémia elismerte ugyan, hogy van salicin, de hát a salicin, az aspargin, a vauquelin, a digitalin csak nem fölfedezések?...

— Híjjával a dolgok fölfedezésének, úgy látszik, beérik nevek kitalálásával is — jegyezte meg Raphael.

— Fején találta a szöveget, fiatal ember!

— Légy szives, kérlek, bontsd föl ezt a szubstanciát — mondta Planchette a kémikusnak. — Ha sikerül belőle valami új elemet kivonnod, eleve megadom a nevét. Nevezd el *diabolin*-nak, mert mi most, hogy nyomást akartunk rá gyakorolni, egy hidraulikus sajtót tettünk tönkre vele.

— Hadd lám, — mondta fölragyogó szemmel a kémikus — talán csakugyan valami új elemről van szó.

— Nem, egyszerűen csak egy darabka számbőr — mondta Raphael.

— Uram! — pattant föl a híres kémikus.

— Eszemágában sincs a tréfa, uram — válaszolt a marquis, átnyújtva talizmánját.

Japhet báró hozzáértette nyelve hegyét a bőrhöz. Finom megkülönböztetéseket tudott vele tenni a sók, savak, lugok és gázok között.

— Ize egyáltalán nincsen! Csöppentsünk rá egy kis *phthorikus* savat.

Ez a sav, mely az állati bőrt úgy megromcsolja, legcsekélyebb nyomot sem hagyott a talizmánon.

— Ez nem számbőr! — jelentette ki a kémikus.

— Bánjunk ezzel a titokzatos ismeretlennel úgy, mintha ásvány volna s tréfáljuk meg egy kis tűzpróbával, tűzálló téglában. Most éppen hamuszirt égetek benne.

Kimént, de csakhamar visszatért.

— Uram, — fordult Raphael felé — legyen oly szives, adjon egy darabkát ebből a különös materiából, mert igazán rendkívüli...

— Egy darabot? — vágott szavába Raphael. — Egy mákszemnyit se! Különböztessék megpróbálni —

mondta azután, még nagy szomorúságában is elmosolyodva.

A tudósnak sikerült is eltörnie rajta a borotváját. Megpróbálkozott az elektromos árammal is; kudarcot vallott a volta-oszloppal és a tudomány valamennyi villáma mind megbicsaklott azon a rettentő talizmánon. Rájuk esteledett. Planchette, Japhet és Raphael észre sem vették, hogy mulik az idő, mindig valami újabb kísérlet eredményét lesték. A bőr még abból a rettentő támadásból is diadalmasan került ki, a melyet rengeteg mennyiségű chloretum és azotum vezettek ellene.

— Végem van! — sóhajtotta Raphael. — Isten ujjá ez! Megyek meghalni...

Ott hagyta a két hűledező tudóst.

— Őrizkedjünk fölemlíteni ezt a furcsa kis esetet az Akadémián, mert még csufot üznének belőlünk a kollégáink — mondta Planchette a kémikusnak hosszú hallgatás után, mely alatt csak egymást nézték, de nem mertek beszámolni gondolataikkal.

A két tudós olyanformán volt, mint két igaz keresztény, ki sirjából fölkelve, nem talál Istent az égben. A tudomány? Tehetetlen. A savak? Víz! A káliumkarbonát? Kudarcz! A volta-oszlop? A villám? Gyerekjátékok!

— Egy hidraulikus sajtó kipukkan, mint valami papirzacskó!

— En hiszek az ördögben, — mondta némi hallgatás után Japhet.

— En meg az Istenben — válaszolt Planchette.

Mindenik a maga módja szerint vallott színt. A mechanikus szemében a világegyetem csak gépezet, melynek munkás kell. A kémia, e mindent bontó démoni munka mérlegén a világ csak mozgó gázok elegye.

A faktumot azonban nem tagadhatjuk — mondta a kémikus.

— Vigasztalásunkra a doktrínék igen jeles mondatot találtak ki: *Bête comme un fait*.

— Ez az axióma — mondta a kémikus — szerintem *fait comme une bête*.

Jót nevettek rajta mind a ketten, azután olyan emberekhez méltóan ebédelték meg, mint akik a csodában sem látnak tüneménynél egyebet.

XLV.

Valentin nagyon nekikeseredett. Nem hitt többé semmiben, gondolatai kuszán kavaroztak az agyában olyan tétova csapongással, mint azoké, akik valami képtelenséggel kerülnek szembe. Szeretett volna hinni Spieghalter masinájának valamelyes rejtett tökéletlenségében. A tudomány és a tűz tehetetlensége nem lepte meg. De megdöbbsentette, hogy az a bőr, mely minden romboló erőnek oly keményen ellenállott, az ő kezében lágy volt és simuló. Ez majdnem esztét vette.

— Meghábordtam — mondta magában. — Reggel óta nem ettem, nem ittam, hanem azért nem érzek sem éhséget, sem szomjúságot. Csak itt a mellemben ég emésztő tüzzel valami...

A számbőrt újra keretébe helyezte. Megelőzőleg azonban piros tintával jelölte meg az idő szerinti körvonalait.

— Már nyolcz az óra! — kiáltott föl. — Ugy tűnt el ez a nap, mint valami álom.

A támlásszék karjára könyökölve, fejét tenyerébe hajtotta és úgy maradt ott gyászos álmódosásaival, olyanféle gyöttrő gondolatok közepette, mint a minőknek a halálra ítélt magával viszi titkát a másvilágra.

— Ah, Pauline, — sóhajtott föl — szegény kis-

jóságom te! Vannak olyan szakadékok, amelyeken a szerelem még sasszárnyaival sem tud átvergődni.

Ekkor hirtelen úgy rémlett előtte, mintha visszafojtott sóhajt hallott volna. A Pauline-éra ismert benne. A szerelemnek megvan ez a gyönyörű ösztöne.

— Most már tudom, mit teszek. Ha ő van itt, az ő karjaiban fogok meghalni!

Csengő, vidám, üde kaczagás ütötte meg a fülét. Az ágy felé fordult és az áttetsző mennyezeten át Pauline arcát pillantotta meg, aki boldogan mosolygott, mint a gyerek, mikor sikerült csinyt követ el. Szép haja száz meg száz csigában omlott vállaira. Olyan volt ott az ágyon, mint egy bengáli rózsza egy halom fehér rózsán.

— Elcsavartam az öreg Jonathas fejét — mondta. — Hát nem enyém-e ez az ágy? A tiéd vagyok! A te asszonyod! Ne szídj meg, drágám. Eszembe jutott, milyen jó lenne egyszer melletted aludni. Meg akár talak lepni. Ne haragudj az én bolondos kedvemért.

Fürgén kiugrott az ágyból és Raphael ölébe ült. Elragadó volt mousseline alsóiban.

— Miféle szakadékról beszéltél te az imént? — kérdezte, homlokán a gond reddőivel.

— A haláléről.

— Ugy a szívembe nyilallott most! Vannak olyan gondolatok, amelyeknél mi nők nem tudunk megállapodni; megölnék. A szerelem nagysága ez, vagy a bátorság hiánya? Nem tudom. A halál nem rémit el engem. Veled együtt halni meg, egy utolsó csókban összeforrva, maga volna az üdvösség. Olyan volna, mintha száz esztendőnél is többet éltem volna. Mit is jelentene a napok száma, hogyha egyetlen éjszakán, egyetlen órában egy egész életet éltünk át boldogan, szerelemben!

— Igazad van, az ég maga szól a te szádon keresztül. Hadd csókolom meg! És most haljunk meg!

— Haljunk meg — visszhangozta nevetve Pauline.

(Folytatása következik.)

Krónika II.

A bethunei rezes banda.

— jan. 15.

A felséges nép megint diadalmaskodott Franciaországban s a civilizáció megint úgy érzi, hogy hagyományos kötelessége elpirulni. Röstelni valót lát abban, hogy Bethuneban zeneszó mellett dolgozik a hóhér. A kivégzéseket még eltűrné valahogyan, de a zeneszó, ah, a zeneszó rettentően bántja érzékenységét. Mivé lett a civilizáció jó hire, a kultura presztízse? A guillotine vérbe fullasztotta ezt is, amazt is és a felséges nép megszólaltatta a rezes bandát, hogy messze ne hallassék azok sirása, akiknek szívét darabokra hasogatta a kultura és civilizáció verpadra hurczolása.

Hát persze, nem mindennapi látványosság, ha a szociálizmus tanaitól megrészegült munkástömeg muzsikaszóval vonul ki a hajnali órákban a vesztőhelyre s ott a hóhért, meg a népakarat diadalát ünnepli. De valljuk be, hogy a népérzelmek ily őszinte megnyilvánulásában van valami imponáló. A nép akarta, hogy a rablógylkosok életükkel fizessék az elkövetett gylkos-

ságokat s a nép elég merész, hogy ne szégyelje a maga diadalát. Mennyivel több becsületesség van ebben a brutalitásban, mint Clémenceau ur szofizmájában, hogy filozófiai kérdésből nem szabad politikai válságot felidézni. Ezt úgy kell érteni, hogy Clémenceau és társai elvi ellenségei a halálos ítéleteknek, de ha a politika úgy kívánja, ők a rablógylkosokkal együtt a guillotine bárdja alá fektetik az elveiket. A politika tehát tulteheti magát a filozófián és tulteheti magát a kultura minden tanításán. Európa hangulata ma szükségessé teszi, hogy Franciaországban ne legyen politikai válság. S mert ez a válság csak úgy kerülhető el, ha a halálraítélteket a verpadra czipelik, a négy rablógylkost a jobb filozófiai meggyőződés ellenére áldozatul dobják a politikának. No igen, mert a politika az alkalmazkodás tudománya s a legbölcsebb államférfi még mindig az, a ki legjobban tud alkalmazkodni. Ezen az axiómán kívül segítségükre siet az is, hogy a nép akarja a kivégzéseket s alkotmányos államban respektálni kell a többségi akaratot. Az alkotmányos elv így vedlik át a lelkiismeret párnájává, melyen Clémenceau ur és társai átaludhatják a civilizáció borzalmas óráit.

A köztársasági etika rosszul fest ebben a beállításban. Egyfelől a kultura és civilizáció törvénytáblái, másfelől a guillotine. S ha a csendélet mellé odaállítjuk a monarchikus államformát, a két szervezet a fölcserélésig hasonlít egymáshoz. Itt a koronás fő, ott a koronázatlan nép abszolutizmusa. Annak pedig, a ki a két államformát csak eszköznek nézi bizonyos ideálok megvalósítására, tökéletesen mindegy, hogy az embereket a monarchia, vagy a nép abszolutisztikus akaratából végzik ki. S ha a köztársasági államforma is csak olyan eszközökkel tudja magát fentartani, mint akármelyik monarchia, ugyan honnan vegyük az erőt a hit táplálására, hogy az egyik közelebb visz ideáljainkhoz, mint a másik. Az emberies érzelmek nem azon töprengnek, hogy ki gázol keresztül a törvényeken, melyek a fölvilágosodás jegyében íródtak. Ő a törvények diadalát akarja s nincs vigaszára, hogy parlamentáris eszközökkel abszolutisztikusan kormányoznak.

A perspektiva, melyet a franciaországi események adnak, megérte a köztársasági eszme kudarczát. A kudarcz nagy ár, de az ember a nagy árakat nem sajnálja, ha velük megválthatja a belépőjegyet a jövő világba. Ennek a világnak perspektíváját könnyen megkonstruálhatjuk, ha egymás mellé állítjuk a mult és a jövő emberét. Az a munkástömeg, mely zeneszó mellett járta a tánczot a guillotine körül, az ősember típusát képviseli a huszadik században. Ez az ősember valamikor odafejlődik, ahol ma Clémenceau és Briand állanak. A mult és jövő típusait látjuk egymás mellett, s nem tudunk örülni az összehasonlításnak. Mert mit nyertünk azzal, hogy a nép, az alantas tömeg, egy pár ezredév multán a kultura lajtorjáján a magasba emelkedik? A tömeg, mely valamikor csupa Clémenceaukból áll, ugyanolyan lesz, mint a mai Clémenceauk. Elvi ellensége lesz a halálos ítéleteknek és kivégzéseknek, de nem lesz benne annyi erkölcsi erő, hogy ezeket az elveket politikai

áldozatok árán is megvalósítsa. A tömeg, a csupa Clémenceau-emberiség politikai önzésből csak úgy megtagadja az emberiesség törvényeit, mint ahogyan a mai munkástömeg anyagi érdekekből megrugdossa erkölcsi elveit. Az egyiknél politikai, a másiknál gazdasági érdek forog koczán. A bethunei népet ölték, rabolták, tehát a guillotine üzembehozását sürgette, hogy ezzel a maga élet- és vagyonbiztonságát körülbástyázza. Clémenceau a politikai hatalmat akarta megtartani, odalökte hát filozófiai meggyőződéseit. Mi adjon ezek után biztatást, hogy mindez másként lesz a jövőben, amikor ezek az embertípusok, melyekben a jövő tükröződik, csak a külső mázban különböznek az ó-kor ittmaradt embertípusaitól. És ez a perspektiva a józanul látni akaró szemnek azt mondja, hogy az emberiség sohasem fog lényegében megváltozni. Évezredek előtt olyan volt, mint lesz évezredek után. Csak a megismerőképessége finomodik. A gondolkozásában előkelőbbé válik. Tudja, hogy mit kellene tennie, de miután a külső körülmények a megcsontosodásig változhatatlanok körülötte, ő a körülményeknek engedelmeskedik s nem annak a benső hangnak, a melyen az intellektus megszólal benne. Ennek a külső rendnek a rabszolgája s a rabszolgaságon belül az értelmessége, gondolkozóképesége nem egyéb, mint a rabszolga álma a szabadságról.

Ez a külső vasgyűrű alig tárgult egy-két millimétert, amióta az emberiség véres harczait vivja a szabadságért. Hogy nem látja, nem érzi ezt, ennek magyarázatát abban a vallásosságban kell keresni, mely az emberiséget mindig és mindenütt elfogja, ahol hitet keres a maga számára. Ez a vallásosság a meggyőződés erejét adja a hitnek s mindig több benne a magunk adta erő, mint a dolgokból kisugárzó világosság hódítóképesége. Az ateistában ugyanugy él a vallásosság, mint a legjámborabb istenhívőben és a materializmusnak csakugy megvan a maga romanticizmus, mint az ideáлизmusnak. Hinni a társadalom és a termelési rend átalakulásában, ehhez ugyanannyi vallásosság kell, mint bizakodni a tulvilági üdvösségben. És Marx meg Engels jelentősége is csak abban kulminál, hogy a régi vallás helyett ujat adtak azoknak, akik már belefáradtak a nagy várakozásba. S ha egészen szigorúak akarunk lenni, úgy meg kell állapítani, hogy még új vallást sem adtak, csak új karóhoz segítették az elfáradtakat, hogy tovább kuszathassák rajta azt a vallásosságot, melynek valamely formában élni kell az emberiségben. Hogy mi a neve, megnyilvánulási formája, egészen mellékes. A nevek korszakokonként változnak, de a régi marad a törekvés, hogy valamelyik uton bizonyítékokat szerezzünk az illúzióhoz, melyet magasabbrendűségünkről táplálunk magunkban. A rezes banda rikácsoló szava kissé megtépázta ezt az illúziót, de az emberiség nagy művésze az illúziók faragásában. Évezredek óta üzi ezt a mesterséget, hol több, hol pedig kevesebb szerencsével, így hát egy parányi jóakarattal kireparálja ezt a csorbát is. Az pedig bizonyos, hogy ez a jóakarát megvan benne úgy az illúziói, mint önmaga iránt.

Lynkeusz.

Saison.

Operett.

— jan 15.

Bojzasztó öreg ember vagyok, bojzasztó!
És most el fogom mondani, hogyan jöttem erre rá.

Végzetes napom volt, mert amint kiléptem a kapun, egy automobil gummikerekéről egyenesen rám föcscent a sár. A harmadik utczasarkon találkoztam Kucseránéval, özvegy Kucseránéval.

Ahogy így gömbölyűen áll az ember előtt és a feje bubján kaczerán rezeg a kis toque fekete tollbóbítája, az ember szinte röstelli leírni, hogy valamikor Miczinek hívták és tizenhét éves volt.

És hozzá még milyen komolyan vettem ezt a nőt! Nem hogy udvaroltam neki, hanem halálosan szerelmes voltam belé. Egy mosolyáért lefeküdtem volna a lóvonat elé. (Ó jerum-jerum, akkor még lóvonaton siettünk a légyottokra.)

Kucseráné ott állt a pocsolójában; édeskés, száz apró ránczu mosolyával így szólt:

— Millen idő! millen idő!

És ezek a szavak egyszerre, váratlanul a szívembe nyilaltak. Eszembe jutott a derék, kis öreg Kassai Vidor, aki szállóigévé tette ezt a két szót, Sainte-Hypothèse báró szerepében, a »Lili« című operettben.

Ki volt akkor a miniszterelnök? Mit tudom én! Ki volt akkor a legnagyobb író? Tudja az ördög! Melyik képviselőről irtak legtöbbet az ujságok? A kutya sem emlékszik már rá. Csak azt tudom, hogy akkor volt a francia operett korszaka. Offenbach, Lecocq, Planquette, Hervé, Audran...

Azt hittük, hogy a francia operett sohasem fog meghalni és nem is sejtettük, hogy a francia katonai operettek, — Klári, A két Champignol és a többi — amelyeket füttyörésztünk, amelyekre keringőztünk és amelyek mellett udvaroltunk, egy világnézet közeli hanyatlását jelentik!

Világnézet, igenis, világnézet! Mert akkor egészen más keringők lopóztak be a fiatal emberek és lányok lelkébe, a bakfisek egész másképp mosolyogtak, az asszonyok egész másképp kaczerkodtak és a gavallérok egész másképp udvaroltak. Száz... ezer... millió női arc vonul el előttem és most utólag látom, hogy ezek ugyanabból az iskolából kerültek ki. Egymástól tanulták el, egymásról nézték le azokat a mozdulatokat, azokat a szemforgatásokat, ajkbiggyesztéseket, azokat a finesszeket, amikkel akkor hatni lehetett fiatal emberekre...

A szavuk járása, eszük járása, ruhájuk és gondolkodásuk szabása olyan volt, amilyen csak a francia operett levegőjében foganhatott. Érzelmesekek, kissé pikánsak voltak és nem álmodoztak automobilról, mert ennek a varázslatos büze még nem volt fölhalálva. És oly egyszerűek voltunk még mindnyáján. Röstellem

leirni, de czugos czipőt hordtunk, mon Dieu, czugos czipőt! És ha egy hölgy nagyon elegáns volt, akkor »ebelasztin« czipőt viselt, de meg is szolták érte.

A francia operett korszaka volt ez, az ingerlő, szabad száju, borsos tréfájú francia operett korszaka volt ez. És én csinos kis pofont kaptam Kucseránétól, mert szórakozottságból azt mertem neki mondani, hogy csak sötétben édes a csók. Az egész pornográfia kimerült akkor ebben az egy szóban: »a sötétben«. És Kucseránét akkor még Miczinek hívták; tizenhét éves volt, tehát joga volt megbotránkozni.

Még ma is kaczer, tréfás és szeret trillásan nevetni, de mennyire elavult a hangszerezése!

— Emlékszik-e még, — kérdem tőle — amikor a redutban egyszer két óra hosszáig keringőztünk.

— »Óh, mi bohó valék!« — dudolja vissza és hirtelen tova siet. Ő is megjed.

Ez a nap határozottan különös volt rám nézve. Egy külvárosi kis szabóműhely előtt mentem el és odabenn harmonikáztak.

Csuf... csuf... csakugyan.
A kínai tincs.

De hisz ez csak tegnap volt! Az angol operett! A Gésák, a Newyork szépe, A postásfiu, San-Toy...

És mégis, hiába, ez is egy korszak, amelyet megusztam. Ki volt akkor a miniszterelnök, ki a leghiresebb politikus és ki a legdivatosabb író? ... De azt tudom, hogy ki volt a két leghiresebb primadonna és ádáz tusájuk minden részletére élénken emlékezem. Magam is pártoskodtam és kifogtam lovakat a dicsőség szekeréből. És mindez ma már igaz sem volna?

De talán befognám a szám? Hiszen itt jön velem szemben a fess Gerőfyné, akit én tanítottam meg néhány angol kupléra, a kékvókra, a kikepura és hálából máshoz ment férjhez.

— Kézét csókolom, nagyságos asszonyom...

Nagy kalap van a fején, ruhája a legújabb budapesti divat szerint van szabva, a haját ondulálja, egész külső lénye a »Chic Parisien« legutolsó számából van kivágva. De... (és itt szemtelen kezdek lenni) nincs-e még most is valami »Zsazsás« a feje tartásában, a fiús mosolyában, a hangsúlyában? Vagy csak nekem rémlik úgy?

Megyünk tovább együtt és miélyn hallgatunk emlékeinkről. Hiszen vannak sokkal aktuálisabb dolgok, amikről beszélni lehet.

— Szereti Lehárt? — kérdi tőlem.

— Egészen csinos keringőket ír — felelem óvatosan.

— Én imádom! — feleli ő nagy lelkesedéssel, pedig tudom, hogy csak mimeli ezt az imádást, mert nem akar elmaradni a kortól és mert fiatalabb riválisai Lehárért és Strauss Oszkárért élnek-halnak.

— De nini, ki jön itt!

— Balkányiné!

— Szervusz!

— Szervusz!

A két asszony kezet fog, pedig egy világnézet választja el őket egymástól. Időben kifejezve: két-három év. Balkányiné még most is titokban, a fisüje alatt tulipánt hord. Mert abban a korszakban tánczolt a legtöbbet, amikor a magyar operett járta. János vitéz, Bob herczeg, Aranyvirág és a többi.

Gyönyörű korszak volt. Minden pillanatban fölhangzott a »Szózat« vagy a »Himnusz« és mindenkinek föl kellett állania. Emlékszem, egy előadáson, ahol egyebet sem tettünk, mint hogy fölálltunk, leültünk, fölálltunk, leültünk... És a primadonna kirántotta az első kórista kezéből a magyar zászlót és megcsókolta. Leirhatatlan volt a lelkesedés. Egy ur toporzékolni kezdett és épp a tyukszememen. Egy idősebb hölgy, aki előttem tapsolt állva, elájult és hátraesett a keblémnek.

Hogyan? Hát ezen a koron is tul vagyunk? Ki emlégeti még az »agrár primadonnát«?

De egy csomó dal még ott ég Balkányiné emlékezetében, egy csomó csárdás még ott visket a talpában és az első csókot talán akkor kapta, amikor a szomszédból áthallatszott a zongora hangja: »En vagyok a Kukoricza János«.

Gonoszság, hogy én erről mint »mult«-ról emlékezem. De ő nagyságáék már a világért sem akarnak visszaemlékezni Kukoricza Jánosra.

— Mit szólna Treumannhoz? — kérdi Balkányiné. (És én magamban hirtelen megdöbbenve kérdelem: Ki lehet az a Treumann?)

— Tudod, hogy mégis Bécsben fog fellépni, — szól Gerőfyné — és Lehár operettje, a »Czigányszerem« a Johann Strauss-színházban fog színrekerülni?

— Tévedsz, édesem, — feleli Balkányiné, mintha ez volna a világ legfontosabb kérdése — Treumann ellen még mindig fenforog a bírói zárlat...

Oly jól voltak értesülve mindenről, hogy siettem tőlük elbucsuzni, hogy ne kompromittáljam magam...

Otthon, azt hittem, hogy végre lepihenhetek. De amint elnyulok a pamlagon, a szomszédból zongoraszóval együtt szenvedélyes ének hallik át. A »Varázskeringő«-t éneklik odaát, érzelmesen, hosszan elnyújtva, ahogy szerelmes leányok öntik ki otthon szívük minden vágyát.

— Elég, elég, nagysád! ... Ön még fiatal és nem tudhatja, hogy milyen operett-korszakban fog férjhez menni. Ne ragaszkodjék úgy egy dalhoz!

Én ellenben már végigcsináltam négy-öt korszakot és most már tudom, hogy akármit csinálunk, akár-hogyan gondolkodunk, bármit igyekszünk is, mindig csak operett-korszakokat élünk át. Tout finit par des operettes.

Egy öreg marcheur naplójából kijegyezte:

Reveur.

INNEN-ONNAN.

† **Török fontok.** A török fontok most népszerűek egész Európában. Nálunk is, pedig három nap előtt még eleven kutató munka folyt itt a szakemberek részéről annak megállapítására, hogy mennyi is egy török font. A szakemberek ki is derítették annyit, hogy két és fél millió török font úgy az ötven millió korona körül mozog. Még pedig kormánypárti szakértők ötven millió mellett kalkulálnak, az ellenzékiek pedig ötvenötig fujják föl az ötvennégy milliót, mely különben lehet ötvennégy és fél is, de lehet, hogy csak ötvenhárom. Denikve a török fontok általános érdeklődés tárgyai és fölpezsdítették a tudományos életet is. Eddigelé a tudomány csak háboruból táplálkozott. A háboru tanított meg bennünket Dél-Afrika és Kelet-Ázsia földrajzára, a háboru révén tudtuk meg, mennyi a yeh és mennyi a tael. Lám, első eset, hogy a béke is megtanít bennünket valamire: a török fontra. Eppen csak az a báj, hogy a yent és a taelt már régen elfelejtettük, ám a török font soká fog bennünket nyomni. Legalább tudnám, hogy igazán mennyi is egy török font?

• • •
D **Virágos Budapest.** Az Országos Iparművészeti Társulat nagyarányu mozgalmat indít a virágok érdekében. Budapestet a virágok városává akarja tenni. Legyen virág minden budapesti ablakban és pénztelenségünkre, nyomorunkra, kópár cinizmusunkra tüzzünk színes bokrétát és tulipános jókedvet. Eddig csak kávéházi város voltunk. Még csak nem is világ-város. Milyen kedves lenne, ha legalább virág-város lennénk. Ha valamilyes karaktert kapnánk, hogy az idegen már messziről ránk ismerne. Ha bimbózó ablakok integetnének felénk. Ha ideges délelőttökön nem kellene végigszédelegni ezen a bamba, kerttelen és szürke köruton. Az ötletet kapni kellene. Összes városrendezőink hibáját jóvá tehetnénk egy csapásra, csak az ablakokba kellene csempésznünk a kertet. Az öreges Bécs, a nyárspolgári Berlin s a raffinált Páris ezt már nem teheti meg. Mi azonban fiatalok vagyunk, léhák és amerikaiasan újak. Illik hozzánk a virág. Még a szomorúságunkhoz is. Legalább is úgy, mint a fiatal és hervatag dandy gomblyukába a melancholikus rózsá.

• • •
> **Nordenskjöld.** A Dél Nansenje, Nordenskjöld Ottó báró járt az elmúlt héten nálunk, hogy a Földrajzi Társaság meghívására felolvasást tartson az Urániában délsarki utazásairól. A társaság, amely vendégül látta, már Hedin Szent és Stein Aurélt is, Nordenskjöld meghívásával annak a mindinkább fokozódó érdeklődésnek adott kifejezést, amelylyel a tudomány a Déli Sark problémája felé fordul. Földünknek ezt a legridegebb régióját Nordenskjöld utazásai tárták fel leginkább, geográfiai és geológiai adatai, amelyeket magával hozott, kétségtelenné teszik, hogy valaha e vidéken buja tropikus élet volt; amelyet azután valami irtózatossá katalizma megfőjtött, eljegesített. A Déli Sark vidéke annyira rideg, hogy még a medve sem lakja, jóformán egyedüli lakói a lomha pingvinek. Irtózatossá viharok, hóesés, fergeteg otthonos ezen a vidéken, amelynek a felkeresésére valóban Jules Vernéi bátorság kell. Nordenskjöld éveket töltött ott, nagy, sokkötetes munkában számolt be útja eredményéről s munkálkodása is, személye is a középpontjában áll a tudományos világ érdeklődésének, vele tehát igazán előkelő vendéget szerzett fővárosunknak a Földrajzi Társaság, tudós egyesületeink e legagilisabbja, amely valóban érti a módját, hogy hogyan keltse fel a magyar közönség érdeklődését a földrajz tudománya iránt.

• • •
• **Kötelességtudás.** Milyen egyszerűen hangzik! A köztársaság elnöke dr. Bazy, huszonöt éves kórházi orvosnak a becsületrendet adományozta. Megokolás: A fiatal orvos megoperált egy asszonyt s operáció közben gény froccsént az orvos felszemébe. Az orvos, hogy az asszonyt katasztrófa ne érje, folytatta az operációt. Tudta, hogy miféle veszedelem fenyegeti a szemét, ha nem távolítja el onnan hamarosan a fertőző genyt. S ő mégis inkább gondolt az asszonyra, mint önmagára. A nőt megmentette, de ő maga megvakult a felszemébe. Ennyi a mese, melyet sohase fognak az iskolákban tanítani, mivelhogy az iskolák szelleme még ma is a középkorból táplálkozik. Pedig a fiatal orvos méltán megérdemelne egy kis helyet a világhistóriában azok neve mellett, akik a szent örület pillanatában életüket áldozták fel hazájukért. Nem akarjuk kicsinyelni a történelmi hősök tetteit. Abban a korban, amelyben éltek, az ember csak a hazafiságának lehetett mártírja s nem a tudományának. De a huszadik században úgy alakultak a viszonyok, hogy a szent örület veszt: erejéből. Az interparlamentáris kongresszusok, nemzetközi döntő bizottságok egyre inkább teszik a háborúk lehetőségeit, ellenben a kultúraiferjedése egyre finomítja az emberi szervezetet, s ez a finomodás miatt fokozza érzékenységünket, egyre több és több kórságra inklinálja testünket és lelkünket. A pusztítást, melyet a háboru okozott, ma ez a túlfinomultság végzi s a természet bölcsen elrendezte, hogy az életmentő hősi hadvezérek helyét a Billrothok, Nothnagelek, Herzl Manók és Gellért Elemérek foglalják el. Dugovics Titusz tömördek ember életét mentette meg azzal, hogy a törököt saját életének feláldozásával mélységbe rántotta. De ha stáτισztikát készítenénk róla, ahogy a Billrothok, Nothnagelek, Herzl Manók és Gellért Elemérek hány embert adtak vissza az életnek, a kimutatás a professorok munkáját ugyanolyan fényes világításban mutatná, amilyenek a história festi Dugovics Titusz hőstettét. Csodálatos mégis, hogy a közszellem e hősök nevét nem keresi a históriában s nem ütközik meg azon, hogy a tudomány mártírjait nem találja a haza mártirjai sorában. Lehet, hogy ezt a perspektíva hiánya teszi. Még közel vagyunk a tudomány hőseihez, s az igazi nagyság csak bizonyos távolban bontakozik ki a néző előtt. Várjunk hát. Majd megváltozik a história könyve is.

• • •
• **A gyűrű.** A vattagyáros ura a gyűrűjét kereste. Azt a bizonyos gyűrűt, amelyet a filiszter réggeli mosakodás-előtt ödített a mosdó-asztal márványlapjára, s amelyet akkor is a márványlapon keres, ha éjjel csupa óvatosságból a mellényzsebébe csuszta, hogy a szeparek tünderei ne sejtsek benne a tiszta erkölcsű családfentartót. A gyűrű ez egyszer nem kuzózkodott meg a márványlapon, tehát világos dolog, hogy a cseléd elloptá. Az ember, amikor a gyűrűjét nem leli még rögtön előbb kikutatja a zsebeit, szekrényeit. De a filiszter nem azért tart magának cselédet, hogy lemondjon a kényelemlről. S a kényelem ilyenkor azt követeli, hogy az ember, mielőtt keresné a gyűrűjét, meggyanusítja a cselédjét. Hogy a cseléd tisztességes, becsületes perszóna is lehet, ezt nem szabad feltételezni, mert kinék a kezén keresse a filiszter az eltűnt holmit, ha nem hisz a cselédje becsületességében. Nos, a cseléd ez egyszer csakugyan becsületes volt s a gyűrűért cserébe odaadta a maga életét. A história kissé szentimentális, de elég tanulságos, mert utbaigazítást ad a filiszter és cselédleány pszichológiájához. A filiszter a gyűrűjét félti, a cselédleány a becsületét s a filiszternek drágább a magá hitvány ékszeré, mint a mások becsülete. S még valami: A filiszter hármincz koronát fizet a cselédjének és ezért a pénzért vagyoni felelősséget oktrojál a cselédjére. A holmija háztartása ezeket ér s mindezért a harmincz koronás cseléd a felelős. Ha valami eltűnik, a cselédnek hivatalból vállalni kell a tolvaj szerepét. Olcsó biztosítás. Nem csoda, ha a cseléd ráfizet erre az üzletre az életével. S a filiszternek ezysém sok, mivelhogy a cseléd

élete neki nagyon kevés. Mindezt pedig úgy hívják nálunk, hogy »cselédmizéria« és egész szervezetek fáradoznak, hogy ezt a mizériát megszüntessék. Hiábavaló fáradozás. A cselédmizéria majd akkor szűnik meg, ha kipusztul az utolsó filiszter.

* * *

D Csendes katonák. Egy napihír jelent meg a csendes katonákról. Azokról a nyugodt szemű, józan és tiszta nazarénusokról, akik a szegedi Csillagbörtönben rabkosztón, kemény katonabörtönben téngődnek. Most újra bevonult egy csapat. Egyik sem nyult a fegyverhez. Inkább kopaszra nyírátták a fejüket, mert szívesebben viselik a porszinű rabruhát és a lánczot, mint a cifra mundért s a Manlichert. Szelid daczczal vonultak be mind tizenkét esztendő sanyaru feketeségébe. Mi pedig egy ujságíró fukarszavu jelentésén át bepillantottunk a börtönükbe és lázadó lelkükbe. Mit akarnak ezek a vértelen forradalmárok? Hiszik-e, hogy valaha megindítja a hegyeket az ő hatalmas hitük? A tizenkét esztendő csendes topogással, keserves sirással és nehéz fohászkodásokkal telik majd el. Mégis minden évben jön egy okos arcú fiú, aki a fehér békéről álmodozik s engedelmesen hajtja le fanatikus fejét a rabágyra. Bolondok ezek a csendes katonák? Masochisták? Az utolsó romantikusok, akiknek a multból még tizenkét rabesztendőre való meggyőződésük maradt? Vagy az utolsó mártírok? Itt a szabad levegőn nem tudjuk megérteni őket. Rázzuk a fejünket. Kérdéseinket száz új kérdéssel tódítjuk. Csak ők nem kérdeznek semmit sem és éppen ezért mártírok.

* * *

24 Tanító, aki lovasittatni akarja magát. Nincs jobb és szívetderítőbb olvasmány, mint a vidéki ujság. Valami mulatság mindig akad benne, ha más nem, legalább olyan önkéntelen humor, mint a torzító tüköré, amelyben vagy nagyon megdömbölyödve, vagy tulságosan soványan kihuzva jelenünk meg. Ezt az alábbi apróságot például az egyik debreczeni ujságból halásztuk ki és hogy megmaradjunk a tükrös hasonlatnál, némileg soványnak látjuk magunkat benne... Történt, hogy Debreczen város tekintélyes tanácsához alázatos instanciát intézett a köselyszegi tanyai iskola tanítója, névszerint Szoboszlai Sándor. A szegény fiatal tanító legénysorban tart még és azt panaszoalta instanciájában, hogy ha meleget akar enni, Nádudvarra kell mennie, mert a tanyán bizony nincs se korcsma, se Palace-Hotel. De hajh, Nádudvar messze van a köselyszegi tanyától és a szegény tanító még jóllakottan sem győzi a nagy utat, nem hogy üres bendővel! Ezért hát alázattal folyamodott a debreczeni tanácshoz, hogy adjon neki lovat, hadd járhasson ezentul lóháton Nádudvarra kosztolni. És tetszik tudni, mit felelt neki a debreczeni tanács? Azt, hogy lovat nem ad, de ha ebédelni akar a tanító és meleget, tessék, — nőüljön meg. Lovat nem adnak, de feleséget igen. A tanulság: az asszony olcsóbb jószág, mint a ló, igaz, hogy nem is oly hasznos.

* * *

24 A jó apák és a rossz fiúk, vagy: a tudomány diadala. Ujjonganak a modern fiziológusok, és örvendezve köszöntik mesterüket: Mecsnikov tanárt. Rossz prózával, de jó szívet himnuszokat zengenek hozzá, diadalkapukat állítanak neki, és legszívesebben már most lelepleznék a szobrát. És mindez az ünnepség miatt? Azért, mert Mecsnikovnak sikerült a szívrelmeszesedést is átvinnie az antropoid majmokra. Előbb vérbajosokká tette a majmokat, aztán tüdővészessékké, most legutóbb pedig az arteria sclerozissal terhelte meg a boldogtalanokat. Valahányszor egy emberi betegséget majmokra

visznek át: a tudomány újabb diadala, mert azt bizonyítja, milyen hasonlatos a szervezetünk a majoméhoz, és közvetve, hogy csakugyan a majmoktól származunk le, mi, a legfejlettebb emlősök. Egyik bizonyíték a másikat követi, és a szegény majmok az ő misztikus nyelvükön bizonyára átkozva emlegetik azt az ősbűnt, hogy egyikük valaha nagyravágyó volt, és kiválván a törzsből, jövőendő nemzedékeiben emberré csucsosodott. Szegény majmok az életükkel fizetnek meg érte, hogy életet adtak nekünk, és amikor egyre-másra oltjuk beléjük a morbid bajokat, talán rajtuk is az isteni kijelentés teljesedik be: a késő, hetedizigleni fiaikban lakolnak meg az ősök bűnéért. Mi pedig, látván, hogy az egészséges majomrace mint betegedik el a tudomány érdekében, önkénytelenül arra gondolunk, hogy mi, emberfaj, nem jutottunk-e ugyanazon a módon a vérbajhoz, tüdővészhez és egyéb csapásokhoz, mint most a majmok: valami mammut-Mecsnikovnak kedve kerekedett, hogy átlántálja belénk, amiben az ő elmuló faja sinylődött. És most, amikor dekadenciához érünk, s kórságok ülnek rajtunk, tovább adjuk a bus örökséget az utánunk következő, s hozzánk legközelebb álló fajnak: a majmoknak. Az előkelő rokon bűneiért a szegény lakol meg; olyan régi igazság ez, hogy kár a tudomány diadala gyanánt ünnepegni.

* * *

24 A hammi özvegyek. Láttak már hollókat, amint károgva, kerengve suhannak a levegőn keresztül és szállnak az éjjeli tanyájuk felé? Mert a hollók, ezek a nagy, fekete madarak, megijedvén a tulajdon feketeségüktől, rettegnek az éji sötétlettől, és mihelyt leszáll az alkony, összebujnak százan meg százan, egymásba akaszzkodnak, hogy fekete tolltengerükkel visszajeszszék a közeledő, a fenyegető éjszakát. És napról-napra így van ez, és minden nap újra kezdődik a hollók harcza, és mindig az éjszaka a győztes, mert nem ijed meg a hollóktól, hanem leszáll rájuk is, betakarja őket, mignem elalszanak, és még egy utolsó pislant furcsa, kómikusan ijedt szemük. Mint a holló-tanya, olyan lehetett a hammi özvegyek gyűlése. Emlékeznek még a hammi özvegyekre? Arra a rettenetes bányakatasztrófára, amelyből közel háromszáz holttest került ki; megégett tetemek, amelyeknek sebtét könypatakkal sózták rémült képű, sápadt asszonyok? A világ részvéte akkor a hammi özvegyek és árvák felé fordult, s nagy hirtelen két millió márka gyűlt össze a segélyezésükre. A bányagazgatóság azonban nem osztotta fel a pénzt, hanem tőkésítette és járadékot ígért az özvegyeknek. Ezért gyűltek most össze a hammi özvegyek, mint éjszakára a hollók, gyászos ruhában, pirosuló és ijedt szemmel, hogy felvegyék a harcot a fenyegető homály ellen. Nem, nekik elég volt belőle a férjük életében, hogy az igazgatóság kénye-kedvétől függjenek, és csak annyi pénzt kapjanak, amennyit az igazgatóság ad. Egybegyűltek a hammi holló-asszonyok, elhozták árva fiókaikat, és a károgó, fekete gyülekezet fennen követelte: osszák meg köztük a begyűlt pénzt, nekik nem a járadékos nyomor kell, hanem az egész pénz, ami jólétet kínál két évre, vagy egyre, vagy hat hónapra. A pillanatnyi gondtalan jólétet inkább, mint évek szűkös nyomorát! Így vijjogtak, keseregtek egymásba akaszkodva a hammi asszonyok, az igazgatóság azonban csak nevetett rajtuk, és nevet rajtuk most is, mint az ijedt hollók felett az éj... Ő a hatalmasabb. Betakarja a károgókat, mignem elalszanak, és lehuny szemük nem árulja el többé, micsoda ijedtség élt bennük, hogy meg-rabolják őket.

Pártoljuk a hazai ipart! Be sokszor halljuk e szöveget és mégis szükségleteink fedezésénél nem vigyázunk eléggé, hogy ne osztrák árut vásároljunk. Ezer meg ezer idegen fogtisztító szert vesz naponta a magyar közönség, mikor itt van most a kiváló magyar gyártmány, a Brázay-féle Kalogén sósorszesz-fogkrém, mely valószínűleg ideális fogtisztító és ápolószer.

SZINHÁZ.

A színházi hét.

— jan. 15.

Israel. Automobilok száguldoznak majd a Vigszínház ivlámpái alá és azok, akik az automobilban ülnek és feketébe vágva jelennek meg a premiéren, nem is sejtik, hogy egy hitvitázó drámát látnak. Nem tudom, hogyan forog mostanában az idő kereke: előre-e vagy visszafelé? Annyi azonban bizonyos, hogy megint érdekelnek a hitvitázó drámák és mi forgunk-forgunk akaratunk ellenére odakötözve és hozzáfásulva e bolondos század rohanó kerekéhez. A kaján és feketemájú Maurice Donnay után Bernsteinnek adjuk át a szót majdnem az *audiatur et altera pars* elvénél fogva. Lássuk, ki harap belé a szinpad deszkáiba? Kardcsattogást és fűtge riposztot várunk. Odacsődülünk a nézőterre, mint egykor a középkorban és izgat a vita, hogy szabad-e pénteken halat enni és mi lesz a hőszünkkel, ha nem tudja elmondani egy szuszra a miatyánkot? Csak pironkodjunk és hazudjunk magunknak. A szemetes fórum piaci kérdései magukkal ragadnak és kipirul a fülünk, elsápad az arcunk, rádupláz-e ez a Bernstein a naczionalista Donnayra és megfojtja-e a fajteóriát a liberálisizmus? Zsidó-e vagy keresztény: ez a harc központja. Majdnem oly súlyos kérdés, mint a középkori páter darabjé. Szabad-e leborotválni az istenes pap szakállát vagy sem?

Egy ilyen szakáll-drámát látsz, nyájas olvasóm, a Vigszínházban. Megcibálják a zsidók szakállát és megcibálják a keresztények szakállát. Ezzel azután a lovagiasság és a dramaturgia szabályai szerint el is intézik az elintézetlen ügyet. Minket pedig komolyan érdekelne ez a legmagabb affér és szeretnénk valami újat, bátra, egyszerűt hallani, s nem szüntelenül azt látni, hogy a segédeink becsaptak, megkötözték a kíváncsiságunkkal és vaktöltéseket sülyesztettek a párbajozók puskacsővébe. A kávéházban, ahol ülsz, talán egyszerre tíz asztalnál éppen erről beszélnek. Ez ma minden vita visszatérő refrénje. A fajok harcza. Világok harcza. Világnézetek és lelkek harcza. Még Schnitzler is elborult arccal beszél róla legújabb regényében, aki eddig egy ábrándos kamasz vágyával rózsaszínű leányszobákban bolyongott. Nincs ennél izgatódóbb kérdésünk. Az utas ember vasuton, hajón, internacionális szállodákban elmélyedő komolysággal és egy gyerek éretlen érdeklődésével bámulja utitársait, hogy egy szem-rebbenésből, egy szó balos ejtéséből, vagy egy félszegen jellemző gesztusból ráismerjen az olaszra, a németre és a zsidóra. Ilyen a szemünk és nem mindig volt ilyen.

Ezeket gondolkodtam az első és második felvonás alatt. Nyugodtan gondolkozhattam, minthogy Bernstein egyáltalán nem zavart. A karzathoz beszélt, ahhoz a publikumhoz, a mely nem is mindig a kakasülön kuksol, de sokszor a vörös bársonyszöllyéken és a páholyokban. A tacsó herczeg Gutlieb ur fejről leüti a czilindert s utóbb kiderül, hogy tulajdon-apja volt és ő, aki az antiszemita vezére, egy névtelen zsidó fia. Így kerül a klub vestibule-jébe az Oedipus-monda. De művészetlen mesterkedés lenne tovább tódítani a rémregényt és firtatni, mit érez a frakkos Oedipus az ujkori Lajos király láttán s mit rejt még ezenkívül a titokzatos sárga koffer. A bonyodalmat egy bárgyú párbajhistória körül csomózza meg ugyanaz a Bernstein, a kiről nálunk divat elismerni, hogy izgatón tud írni és legalább technikája briliáns. Strófákat lehetne írni, mennyire nem ismeri a mai ember idegrendszerét és a szinpadot. Mennyire nem tud írni és a technikája mennyire gyatra. Majdnem közönséges. Majdnem ponyvairó. Majdnem unalmas.

Csak az utolsó pillanatokban kapok egy nemesen kifor-mált engesztelő jelenetet. Ekkor nem az idegkorbácsoló

boszorkány-művészet szól hozzám, hanem Bernstein, az író, aki többnyire vagy szundikál, vagy a színházi pénztár felé kacsint. Szemben áll a fiu és az apa. A megtért és az örök-zsidó. A halni készülő és élni akaró. A sápadt és az élettől piros. Fenekedve csapnak egymásra két ezredév gyűlöletével. Az egyik a kolostor nyugalmáról beszél, fehér falak nyugtató derűjéről, egy őszi kertről, egy imakönyvről, — Istenről. A másik az életről. Minden frázis nélkül beszél az élet-ről. Halálos szerelemmel és halálos éhséggel. Hogy élni szép és bűn elsorvasztani magunkat hosszú falak között, álmos délutánokon, klastromkert platánjainál, bűn orgonazugásban, tömjénfüstben aszalódni és bűn és átok meghalni tétlen bénasággal egy fekete olvasóval hervadt kezünkön. A piros vér himnuszát zengi és a vágyak ódáját. A fiu pedig már nem érti, de érzi, hogy az ő vére beszél hozzá. Nincs békülés, nincs bocsánat, nincs megoldás. Érti ezt is és elmegy meghalni. És nem tudni, hogy zsidó-e, vagy keresztény-e ebben a pillanatban. Jehovának áldozza-e fel magát, a felhőkben dörgő hatalmas istennek, vagy a sápadt és kegyes Jézusnak? Tudatára ébredt-e az élet értékeinek? Az életet csókolta-e az utolsó csókkal? Vagy csak lemondott és kereszt-halált halt? De szép ez a fiatal ember, amint felemeli fejét és szomorúan, hangtalanul, váddal az arcán elmegy meghalni.

Nem felejttem el soha *Tanay* nemes pose-át és *Hegedüs* kék szemének csodálkozó és okos nézését, amint lecsukló fejjel bámul ennyi czéltalanság és engesztelhetetlen gyűlölet láttára. Egy szelid, bölcs és elokvens modern papot játszik *Hegedüs* és csupa megértés, művészet és csupa diszkrét tömjén. Tőlük kapunk lelki szenzációkat egyebütt is, ahol a vigszínházi hideg sablón s *Gazsi* Mariska kongó játéka, vagy *Fenyvessy* szálkás és erőszakos alakítása hiven siet Bernstein nyomába. Tőlük és a fordítástól: amely *Cholnoky* Viktor bátor, nemes és művészi erővel zengő munkája.

Punin.

*

Nemzeti Színház. A bibliának van egy tréfás kis fejezete: arról szól, hogy a Babel-torony építését azért kellett abbahagyni, mert ahány kőműves volt, egy napon annyiféleképpen kezdtek el beszélni. Ez roppant mulatságos volna, ha nem olyan szomorú helyen ismétlődne meg minduntalan, mint a Nemzeti Színház. Megismétlődik főképpen akkor, mikor egy-egy népies darab kerül terítékre, mint ezuttal is: a Gárdonyi-darab. Jóizü göcseji színészek találkoznak itt palóczosan beszélő kollégáikkal és lágy női szögédi dialektus vegyül bele a kemény vazsmegyeybe. Balassa Józsefnek öröme telne benne, ha látná, milyen szorgalmasan ápolják itt a különféle népnyelvi hagyományokat és mennyi leleménnyel tekerik ki a szónak a nyakát ezek a nemzeti-színházi gyerökek vagy györekek. Gárdonyi nyelvén amugy is sok az affektált népiesség. Főlösképpen képző meg rag annyi fityeg egy-egy szón, mint sallang meg pipaszurkáló a dohányzacskón. De tagadhatatlan, hogy e beszédnek ereje is van, hallgatag komolyságában méltóság tükröződik s ez éppen a szónak a gényusa. A színésznek tehát mindenesetre megfontoltsággal, valami kevély egyszerűséggel kell beszélnie. A szavak csak megvillannak itt és mögöttük szemérmesen óvakodik elő a lélek. *Gyenes* most is legjobban bánt ezzel a nyelvvel. Az ő falusi bírója csakugyan az: kékbéli paraszt kívül-belül. Minden mondatán ott érzik: nem szoktam a szavammal játszani. Minden hallgatásában ott hallatszik: most magammal viaskodom. Néhol meg lehetett érezni, hogy ő erre valósággal született, egyszerűvé tenni, megérzéketni a paraszt-lélek bonyolódottságát. *Gál* Gyulától már idegenebb ez a hang, de *Rákosi* Szidi annál nagyobb művészettel bánik vele. Őneki már több a nyelvnél ez a nyelv: olyasvalami, amivel nyelvelni lehet. Ki-kijátszik a bandából, az bizonyos, de

ugy tudjasczifrázni, hogy nem lehet érte megharagudni. Az őt paraszttasszonya a legkedvesebb paraszttasszony-fajtából való, abból, amelyik még nemrégén tüzről pattant menyécske volt és ebből a tüzből mindig pattog benne valami. Rózsáhegyi azonban legléditobb valamennyijük közül fürge, köpczös, temperamentumos és olyan egészséges, amilyen csak egy frájfer lehet a bakáknál. Humorosan naív jeleneteiben a régi népszínmű-kor legjobb színészeit juttatta azok észébe, akik lelkesedni tudtak egykor e műfajért. S nem kell okvetlenül szakácsnőnek lenni, hogy az ember a szemébe mosolyogjon annak a bakának, akivel ő, utána legelőször találkozik. *Ligeti* Juliska is kedves volt és páros jelenetüknek díjajtszotta meg az ellenpontját: humorában tartózkodás, lelkelkomolyodása van. És azt hiszem, az üzzögöknek még akkor sincs igazuk, hogyha szerzők. Mert éppen amit ezek ketten elkövettek a darab sikeréért, ahoggy a népdal-széntimentalizmust kedélyességbe ömlesztették és ahoggy a bohózi tónust letompították, az pompás színházi csélekedet volt. Hasónlatos az életmentéshez.

B-n.

IRODALOM.

A Cinquecento festészete, szobrászata és művészi ipara. *Berzeviczy* Albert az olasz renaissance művészetének ma nálunk kétségtelenül legalaposabb ismerője. Evek hosszú sora óta fáradozatlanul, lelkesedéssel és őszinte szeretettel tanulmányozza az itáliai aranykor művészetét s Olaszországban folytatt sokszoros helyszíni buváratainak eredményeül nem egy érdekes kötettel gazdagította a magyar műtörténeti és esztétikai irodalmát. Az *Italia*-ban az olasz városoknak főleg architektónikus műkincseit ismertette; a budapesti népszerű főiskolai tanfolyamon tartott hat művészettörténeti előadása is megjelent egy kisebb kötetben s ő vállalta a *Beöthy* Zsolt szerkesztésében megjelent negykötetes nagy művészettörténetben is a Cinquecento művészetéről szóló rész megírását is. Most megjelent nagy munkája is e gazdag korszak festészetét, szobrászatát és művészi iparát tárgyalja, még pedig olyan kimerítő módon és olyan eredeti csoportosításban, ahogy azt az eddig megjelent külföldi munkákban sem találjuk, melyeknek legtöbbje vagy tágabb körre terjeszkedik, vagy monográfiaszerűen, csak egyes jelenségek ismertetésére és beható jellemzésére szorítkozik. *Berzeviczy* a tudós meggyőződésével és az esztéta mély érzésével kezeli tárgyát, de emellett a maga meggyőződését összhangba tudja hozni a hivatott művészettörténészek véleményével s az újabb művészettörténeti kutatások eredményeivel is, sőt arra is kiterjedt figyelme, hogy az olvasót a hazai közgyűjteményekben leggyakrabban szeme elé kerülő művekre nézve is tájékoztassa, amit nagyban elősegítenek a szöveg közé nyomott pompás képek és művészi műmellékletek. A díszes kötethez *Divald* Kornél, a jeles műtörténész hozzácsatolta a *valenczei* Cinquecento művészetére vonatkozó tanulmányainak eredményét s a két szerző egyetértő megállapodással összhangzatot kerítbe és formába foglalta az egész anyagot, mely ilyen módon az egész olaszországi XVI. századbeli művészetnek hű tükre. A *Franklin-Társulat* a tárgyhoz s az illusztris szerzőhöz méltó díszszel állította ki *Berzeviczy* könyvét, melynek ára finom illusztrációs papíron nyomva s kötve 18 korona.

Pasztellek. Ó olvasó, aki meglátod az elfanyarult cím-képet, még ne hagyd fel minden reménnyel! Csak a kapu felirata ily bízósztó, ott benn nincs ily pókoibéli izléstelenség. Egy modern hajlandósága hatalember próbálgatja lelkes tolat újszerű novellatémákon, egy buzgó és fürge kereső, *Vér*

Mátyás, aki még csak arról tesz tanuságot, hogy később találni is fog, ha akar. Ez a keresési kedv menti most, hogy még nem tud találni semmit. De már is világosan érzi, hogy vannak új sujet-k és kellenek újak, mert a novellairónak éppugy nem szabad ismétlésbe esni, mint a természet fantáziájának, amely sohasem hoz létre két egyforma emberarcot. Neki ez még nem sikerül. Ebből a könyvből csak azt olvasom ki, hogy intelligens olvasója az új, bátor és eredeti írásoknak. Egyelőre még csak tápogatózik a hangszereken. Egyelőre csak rajzolni tanul és fürcsa ákom-bákókat írál a homokba. Innen van, hogy újszerűnek készült alakjai néha olyan mondatokat mondanak, mintha állandóan a Kisfaludy-Társaság évkönyveit olvasnák. Mindenben felemás. Nagy festékfoltokkal szeretne operálni és sokszor a mult évszázad módja szerint analitikus pepecseléssel untat. Drámai beállításokra törekszik, de alakjai még mindig »történet«-eket mesélnek el. Csak a színei elevenek. Ha egyszer megtanul írni, festékes dobozának még hasznát veheti.

KÖZGAZDASÁG.

Első Leánykihazasító Egylet mint szöv. Gyermekek- és életbiztosító intézet (Budapest, VI., Teréz-körút 40–42.) Alapított 1863-ban. Az intézet felügyelő-bizottsága, u. m. az előbbi években is, december 31-én tartott ülésében az intézet pénztár- és vagyonállapotának fővizsgálatát megejtette és megállapította, hogy az intézet vagyona a következő értékekben van elhelyezve és pedig: Intézeti házak beruházási értékben 2,075.812.66 K. Értékpapírok 9,380.435.25 K. Jelzálogkölsönök 84,000.— K. Kölsönök saját kötvényekre 1,100.000.— K. Takaré- és bankbetétek 2,472.927.92 K. Posta-takarék-pénztár 19,902.51 K. Hivatalnoki nyugdíjalap betét 290,830.11 K. Pénzkészlet 43,301.10 K. Összesen 15,497.209.55 K. 1908. december havában 1,869.900.— K. értékű biztosítási ajánlat nyújtott be és 1,654.700 K. értékű új biztosítási kötvény állított ki. Biztosítási összegek fejében 114,354.16 K. fizetett ki. 1908. január 1-től december 31-ig bezárólag 19,937.200.— korona értékű biztosítási ajánlat nyújtott be és 17,113.000.— korona értékű új biztosítási kötvény állított ki. Biztosítási összegek fejében az 1908. évben 1,463.069 K. 68 f és az intézet fennállása óta 13,862.955 K. 59 f fizetett ki. Ezen intézet a gyermek- és életbiztosítás minden, nemével foglalkozik a legolcsóbb díjtételek és legelőnyösebb feltételek mellett.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Kéjutazások. Február 6-án az olasz és francia Rivierára, április 5-én pedig Olaszországba nagy kényelemmel rendezett társaskirándulás indul. Felvilágosítás és prospektus díjmentesen kapható a Központi Menetjegyirotadában (Budapest, Vigadó-tér 1.).

Hódító után van immár Magyarországon is a világszerte ismert kaliforniai fügeszörp, amely »Califf« név alatt került forgalomba és valószínűs megváltás az emésztési zavarokban szenvedőkre nézve. Ideális hasajtószer a Califf, nemcsak azért, mert pár perc alatt biztosan hat, de azért is, mert kellemes ízű és semmiféle kellemetlen hatással nincs a bélrendszerre. Egy nagy üveg ára 3 kor., kis üveg 2 korona. — Kapható minden gyógyszerárban.

Január elsejével kezdődött az új évnegyed.

Ama tisztelt előfizetőinket, kiknek előfizetése december végével lejárt, tisztelettel kérjük, hogy előfizetéseiket hova előbb megújítani szíveskedjenek.

Előfizetési feltételek:

Egész évre	20 kor.
Félévre	10 kor.
Negyedévre	5 kor.

Mutatványszámok kívánatra ingyen.

A HÉT kiadóhivatala,
VIII. ker., Népszínház-utca 22. szám.